

Uluslararası ve Ulusal Hukukta Kadının İnsan Hakları

Nazan Moroğlu, LL.M.¹

ÖZET

Bu yazıda, uluslararası hukukta ve Türk hukukunda kadının insan haklarında yapılan düzenlemelere ve uygulamaya geçirilişine yer verilmiştir. Birinci bölümde doğrudan kadın haklarına ilişkin (başta BM Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Kaldırılması Sözleşmesi ‘CEDAW’ ve İstanbul Sözleşmesi olmak üzere) uluslararası düzenlemeler ve ikinci bölümde Türk hukukunda yaşanan gelişmeler ele alınmıştır. Üçüncü bölümde de yasaların yapılışında ve uygulanmasında karşılaşılan ayrımcılıklara dikkat çekilmiştir. Evrensel bir değer olarak benimsenen *insan hakları*, kanun önünde herkese eşit olarak tanınmış olsa bile, yaşamın birçok alanında cinsiyete dayalı ayrımcılık devam etmektedir. BM 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerine ulaşmak ve gerçek demokrasiyi yerleştirmek için zihniyet değişikliğine ihtiyaç vardır. Sonuç bölümünde, zihniyet değişikliğini sağlamak amacıyla eğitimin her aşamasında Kadının İnsan Hakları konusunun ele alınmasının ve yasalarda ve yaşamda toplumsal cinsiyet eşitliği anlayışının yerleştirilmesinin önemine değinilmiştir.²

Kadının insan hakları, toplumsal cinsiyet, toplumsal cinsiyet eşitliği, kadına yönelik şiddet, adalete erişim, CEDAW, İstanbul Sözleşmesi.

ABSTRACT

This paper intends to adress the progress of the women’s human rights at international law and Turkish law. Despite human rights as an universal value recognise that all are equal before law, all forms of discrimination against women are still existing. The first part of this paper focus on the international law regarding to women’s human rights, e.g. Convention on Elimination of all forms of Discrimination Against Women (CEDAW); the second part focus on the Turkish law and the third part focus on the lack of attention legislative and judicial powers to gender equality. To reach the sustainable development goals the first requisite step is to change the mentality regarding gender equality.

Women’s human rights, gender equality, access to justice, violence against women, CEDAW, Istanbul Convention;

NOT: Bu yazı Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Hukuk F. Kuruluşunun 20. Yılı Armağanı Özel Sayısında yayınlanmıştır. Atıf için: Cilt XIII, Sayı.1

¹ Yeditepe & MEF Ü. Hukuk Fakültesi Öğretim Görevlisi; İKKB Koordinatörü.

² Türkiye’de Kadın Hukuku dersi ilk olarak Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesinde, Dekan Sayın Prof. Dr. Haluk Kabaalioglu’nun kararıyla hukuk eğitimi programına alınmıştır. 2004 yılından itibaren lisans düzeyinde “Uluslararası ve Ulusal Hukukta Kadının İnsan Hakları” adı ile seçimlik ders olarak verilmektedir. <http://law.yeditepe.edu.tr/akademik-2/lisans/ders-icerikleri/> (erişim tarihi: 5 Kasım 2017). Bu yazı, kadın hukukuna ilişkin ders içeriğinin bir özetini yansıtmak amacıyla kaleme alınmıştır.

GİRİŞ

Çağdaş demokratik hukuk devletlerinde, herkesin hiçbir ayrımcılık gözetilmeksizin kanun önünde eşit olması insan haklarına saygının temel göstergesi olarak kabul edilmektedir. Bu açıdan, bir ülkede insan haklarının ve somut içeriği olan kadın haklarının geliştirilmesi için yapılan her çalışma, o ülkede demokratikleşmeye ve sürdürülebilir kalkınmaya destek oluşturmaktadır. Bu yazıda hukuki açıdan ele alacağımız kadın haklarının hareket noktası insan haklarıdır.³

Dünyada ve ülkemizde hakların varlığıyla kullanımı arasında kadınlar aleyhine belirgin bir ayırım olduğu görülmektedir. Bu ayrımcılık günümüzde de değişik alanlarda ve boyutlarda devam etmektedir. Aslında bir ülkede eğitimde, sağlıkta, ekonomide, sosyal, kültürel, siyasal yaşamda var olan sorunlar, o ülkede kadın - erkek herkesi olumsuz etkilemektedir. Ancak, ülkesel, bölgesel ve küresel istatistiklere baktığımızda kadınların bu sorunlardan daha yüksek oranlarda etkilendiği görülmektedir.⁴

Günümüzde geri kalmış veya gelişmiş ülke farkı olmaksızın her toplumda kadınlara karşı ayrımcılık ve kadına yönelik şiddet olaylarına tanık olunmaktadır. Tarih boyunca felsefi görüşler⁵ ve gelenek, töre ve din kuralları etkisiyle “kadını” eş ve anne rolü sınırlayan, birey olarak görmeyen anlayış yasalarda kadın erkek eşitsizliğini içeren düzenlemeler yapılmasına, zaman içinde eşit haklar tanınsa da bu hakları kullanmada engellerle karşılaşmasına yol açmıştır. Kadın ile erkek arasındaki biyolojik farklılık, giderek toplumun bu iki cinse yüklediği rollerde, görevlerde ve her iki cinsten beklentilerde farklılığa dönüşmüş ve cinslerarası eşitsizliğin meşru gerekçesi yapılmıştır. Erkeği kadına nazaran üstün konumda gören anlayış, erkek egemen zihniyeti kökleştirmiştir. Bir ülkede toplumsal cinsiyet eşitliğinden söz edebilmek için, kadınların haklara sahip olmada, bunları kullanmada ve kaynaklara ve hizmetlere erişimde erkeklerle eşit konumda olması gerekir. Toplumsal cinsiyet (gender) ilişkileri, zaman içinde kültürden kültüre değişmektedir. Ancak hayatın birçok alanında erkeklerin egemen olduğu, kadınların genellikle ikinci plana itildiği görülmektedir.

---

³ Pekin Eylem Platformu ve Deklarasyonu md. 14, Ankara 1996, T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü yayını, s.4; Menzel Birgit, *Frauen- und Menschenrechte*, Frankfurt 1994, s. 43.; İnsan haklarından eşit olarak yararlanmak amacıyla yapılan çalışmalarda ve Kadın Çalışmaları Bilim Dalında, hareket noktası insan hakları olması nedeniyle kadın hakları yerine “kadının insan hakları” kavramı kullanılmaktadır; <http://www.un.org/womenwatch/daw/beijing/platform/human.htm> (erişim tarihi: 21 Aralık 2016).

⁴ Örneğin dünyada okur yazar olmayan 750 Milyon insanın yaklaşık 450 Milyonu kadınlardır. Türkiye’de okur yazar olmayan kadın oranı 9,2 iken, erkeklerde bu oran 1,8’dir. <http://www.haberyerimiz.com/gundem/bm-rakami-acikladi-dunyada-okuma-yazma-bilmeyen-insan-sayisi/5155> (erişim tarihi: 3 Ocak 2017).

⁵ PLATON, Devlet, (Çeviri: S. Eyüboğlu, A. Cimcoz), 8.Basım, İstanbul, 1995, s. 140- 144 (453 a,c,e; 455 e; 456 b). Platon’un “... Kadınlara erkek arasında büyük bir yaradılış farkı olduğunu inkar edebilir misin? Gel de inkar et! Öyleyse kadına yaradılışına uygun ayrı bir iş vermek lâzım ... ” sözleri, kadın ve erkeğe farklı (roller) görevler yüklenmesi anlayışını yansıtmakta ve günümüzde toplumsal cinsiyet eşitsizliği olarak nitelenen zihniyetin izlerini göstermektedir. Arat Necla, Kadın Sorunu., s. 26: Homeros’un “ Her adamın çocukları ve kadınları üstünde yasa koymak yetkisi vardır” sözleri patriyarkal zihniyeti açık bir şekilde yansıtmaktadır. 18. yüzyılda Fransız devrimine ışık tutan, eşitlik, özgürlük savunucusu J.J.Rousseau’ya göre: “erkekler ve kadınlar ‘öz’de farklı yaratılmışlar; kadınların temel görevi anneliktir ve kadın (Sophie), erkeğin (Emile) destekçisi olmalı, bu nedenle, kadınların ve erkeklerin eğitimleri de farklı olmalıdır”.

Bu bakış açısı özel yaşam ilişkilerini düzenleyen yasaların yapılışında da etkili olmuştur. Nitekim, 1900'lerin başında düzenlenen Alman, Fransız, İsviçre ve birçok ülkenin Medeni Kanunlarının kişiler hukuk, eşya ve miras hukukunda cinsiyete dayalı ayrımcılık bulunmamasıyla beraber, aile hukuku bölümleri “koca ailenin reisidir” hükmüyle başlamakta, ailede erkeğe üstün haklar tanımaktaydı. Medeni Kanun, Ceza Kanunu gibi temel yasalarda erkek egemen zihniyetin etkisiyle yapılan düzenlemeler, kadınlara karşı ayrımcılığın, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin kökleşmesine yol açmıştır. Oysa, bütün uluslararası insan hakları belgelerinde, tüm insanların onur ve haklar bakımından eşit ve özgür doğdukları, herkesin insan haklarına ve temel özgürlüklere hiçbir ayırım gözetmeksizin sahip olduğu ve *cinsiyete dayalı ayrımcılığın* kabul edilmezliği ilkeleri yer verilmiştir.⁶

Kadınların 1789 Fransız Devrimiyle başlayan eşitlik yolundaki mücadelesi, gerçek kimliğini ancak 20. yüzyılda bulmuştur. Fransız ihtilali sırasında baskıcı rejime karşı yapılan mücadelede yer alan kadınlar, Fransız Devrimi'nin “İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi”nde yer alan “insan ve yurttaş” kavramının kadınları kapsamadığının farkına varmışlardır. Devrimci kadınlar 1789 tarihli Yurttaş ve İnsan Hakları Bildirisine “homme” yerine “homme - femme” (erkek - kadın) yazılması taleplerinin kabul edilmemesi üzerine hazırladıkları “Kadın ve Yurttaş Hakları Beyannamesini” 1791 yılında ilan etmişlerdir. Bu belge tarihte yazılı ilk kadın hakları beyannamesidir. Ancak, devrim sürecine destek verenlerden Olympe de Gouges bu Beyannameyi okuduktan sonra 1793 yılında devrim mahkemesi kararıyla “doğa kurallarına başkaldırması” nedeniyle giyotinle idama mahkum edilmiştir. İdam gerekçesi “kadının kendi cinsine yaraşmayacak şekilde politikayla ilgilenmesi ve ölümünün diğer kadınlara ibret olması” olarak açıklanmıştır. Çıkış noktası bir özgürlük ve eşitlik mücadelesi olan kadın hareketi, günümüzde de zaman zaman engellerle karşılaşsa da kararlılıkla devam etmektedir.

Bilindiği gibi, 20. yüzyılın başında Birinci ve sonra İkinci Dünya Savaşlarında insanlık her açıdan yıkıma uğramış, acılar yaşamıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrası savaşın yıkıcı etkilerini ortadan kaldırmak, dünyada barışı ve topyekun kalkınmayı sağlamak amacıyla çok yönlü çalışmalar yapılmış, küresel ve bölgesel örgütler kurulmuştur. Bu örgütlerin en geniş katılımlısı “Eşitlik, Kalkınma, Barış” hedefiyle 1945 yılında kurulan Birleşmiş Milletler Teşkilatıdır. Türkiye'nin de üyesi olduğu Birleşmiş Milletler tarafından öncelikle herkesin eşit haklardan yararlanması amacıyla evrensel standartlar getirilen “*İnsan Hakları Beyannamesi*” düzenlenmiş ve 10 Aralık 1948 tarihinde kabul edilmiştir. Hareket noktası insan hakları olan kadın hakları konusunda Birleşmiş Milletler bünyesinde yapılan çalışmalar 1970'li yıllardan itibaren ivme kazanmıştır.

Aslında bir ülkede kadın erkek eşitliği yolunda yapılan çalışmalar, aynı zamanda o ülkenin demokratikleşmesine katkıda bulunmak anlamına gelmektedir.⁷ Kadınlara karşı

⁶ 10 Aralık 1948 tarihinde yürürlüğe giren Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirisi 1. maddesinde: “*Bütün insanlar, özgür, onur ve haklar bakımından eşit doğarlar.*” Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. **Doğru Osman**, Anayasa ile Karşılaştırmalı İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Mahkeme İçtüzüğü, XII Levha, 2016. **Gözübüyük Şeref/ Gölcüklü Feyyaz**, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması, Turhan Kitabevi, 10. Bası, Ankara 2013; **Gemalmaz Semih**, Ulusalüstü İnsan Hakları Hukuku Belgeleri Cilt 2, Legal yay.; İstanbul, 2011.

⁷ **Berktaş Fatmagül**, *Kadınların İnsan Haklarının Gelişimi ve Türkiye*, Sivil Toplum ve Demokrasi Konferans Yazıları no 7, 2004, s. 7; **Çakır Serpil**, *Osmanlı Kadın Hareketi*, Metis yay.; İstanbul 1994, s. 19.

toplumsal, hukuksal, ekonomik, siyasal, kültürel ve diğer alanlarda var olan ayrımcılığın kaldırılmasını sağlamak üzere, kadınların uluslararası düzeyde kararlı bir şekilde yürüttükleri çözüm arayışları, 18 Aralık 1979 tarihinde BM *Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Kaldırılması Sözleşmesi*'nin kabulü ile çok önemli bir noktaya ulaşmıştır. Özel olarak *kadınların* insan haklarına ilişkin bir Sözleşmenin kabulü büyük bir gereksinimi karşılamış ve kadın sorununun bir toplumsal sorun olarak dünya gündemine taşınmasında ve çözüme kavuşana dek gündemde kalmasında önemli rol oynamıştır.

Uluslararası hukuk alanında doğrudan kadının güçlendirilmesi, kadın haklarının geliştirilmesi amacıyla hazırlanan Sözleşmeler, bu belgeleri onaylayan taraf devletlerin iç hukuklarında cinsiyete dayalı ayrımcılıkların kaldırılmasına, eşit hakların yaşama geçirilmesine destek oluşturmaktadır.

I. Uluslararası Hukukta Kadının İnsan Hakları

İnsan hakları sözleşmeleri yanında, uluslararası hukukta doğrudan kadın haklarına yönelik iki temel Sözleşmenin Türkiye tarafından onaylanmış olması, ülkemizde yasalarda ve yaşamda cinsiyete dayalı ayrımcılıkların kaldırılmasının ve kadına yönelik şiddetin önlenmesinin itici gücü olmuştur. Bu yazıda, Birleşmiş Milletler *Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Kaldırılması Sözleşmesi (CEDAW)*⁸ ile *Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi*⁹ ele alınacak ve Türk Hukukuna ve uygulamaya etkileri açıklanmaya çalışılacaktır.

1. Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Kaldırılması Sözleşmesi

Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Kaldırılması Sözleşmesi, Birleşmiş Milletler'in sekiz temel insan hakları sözleşmesinden biridir. Sözleşme, doğrudan "kadınların" insan haklarına yönelik evrensel standartlar belirlemekte, kadınların medeni durumuna bakılmaksızın her türlü ayrımcılığın kaldırılmasını öngörmektedir.

A) Sözleşmenin Hazırlanışı

Birleşmiş Milletlerin ana organlarından Ekonomik ve Sosyal Konsey'in, cinsiyete dayalı eşitsizliği önlemek amacıyla 1946 yılında kurulan *Kadının Statüsü Komisyonu* öncelikle kadınların hukuki konumlarının eşit haklar düzeyine getirilmesi için çok sayıda uluslararası beyanname ve sözleşme düzenlemiştir. Örneğin;

- 1952 yılında *Kadınların Siyasi Haklarına İlişkin Sözleşme*;

- 1957 yılında *Evli Kadınların Tabiiyetine İlişkin Sözleşme*;

---

⁸ Sözleşme, kısaca *ingilizce adının baş harflerinden* oluşan "CEDAW" olarak anılmaktadır; "Convention on Elimination of all Forms of Discrimination Against Women". **Moroğlu N.**, Kadının İnsan Hakları Sözleşmesi, XII Levha Yayını, İstanbul, 2009", s. 16.

⁹ Sözleşme İstanbul'da imzaya açılmış olduğu için "İstanbul Sözleşmesi" olarak anılmaktadır. Bkz. **Moroğlu N.**, 1. Kadın Avukatlar Kurultayı, Ankara 2012, TBB yayını, s. 383-409. **Tuskan** Alishah Aydeniz, Kadın Hakları Mevzuatı, İstanbul Barosu yayını, 2013, s.48.

- 1962 ve 1965'de Evliliğe Rıza Gösterilmesi, Asgari Evlenme Yaşı ve Evliliğin Tesciline İlişkin Sözleşme ve Tavsiye Kararı;

- 1967 yılında Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Beyannamesi Kadının Statüsü Komisyonu tarafından hazırlanmıştır.

CEDAW Komisyonu, 1970'li yılların başında dünyada kadının statüsü ve sorunlarını tesbit etmek ve kadınların sorunlarına evrensel çözümler getirmek üzere kapsamlı bir çalışma başlatmıştır. Bu çalışmalar sonunda üye ülkelerde kadınlara karşı ayrımcılığın farklı boyut ve görünümünde devam ettiği ortaya çıkmıştır.

1972 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu 3010 sayılı kararıyla ayrımcılığın giderilmesini ve kadın ile erkek arasında eşit haklara sahip olma ilkesinin yaşama geçirilmesini sağlamak üzere "1975 Yılı Uluslararası Kadınlar Yılı" olarak kabul edilmiştir.¹⁰ Aynı yıl, Mexico City'de toplanan birinci Dünya Kadın Konferansında "Kadının Eşitlik, Kalkınma ve Barışa Katkıları Meksika Deklarasyonu" ile "Uluslararası Kadın Yılı'nın Hedeflerinin Gerçekleştirilmesi İçin Dünya Eylem Planı" kabul edilmiştir. Konferansta, 1985 yılına kadar "Eşitlik, Kalkınma ve Barış İçin BM Kadınlar On Yılı" ilân edilerek, bu on yıl içinde kaydedilen gelişmelerin izlenip gözden geçirileceği ikinci dünya kadın konferansı toplanmasına karar verilmiştir. 1. Dünya Kadın Konferansından iki yıl sonra 1977 yılında Birleşmiş Milletler tarafından geçmişi çok eskilere dayanan "8 Mart" Dünya Emekçi Kadınlar Günü olarak ilan edilmiştir.¹¹

Mexico City'de ayrıca Kadının İnsan Haklarına yönelik bir Sözleşme hazırlanması konusunda acil çağrı yapılmıştır. Bu çağrı üzerine, Kadının Statüsü Komisyonu tarafından hareket noktası "kadınların medeni durumuna bakılmaksızın her türlü ayrımcılığın kaldırılması" olan "Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi" dört yıl süren bir çalışmayla hazırlanmıştır. Sözleşme, uluslararası hukukta kadının statüsünün yükseltilmesine ve cinslerarası eşitliği sağlamaya yönelik en önemli belgedir. Kadınların insan hakları, her kadının 'birey' olarak sahip olduğu "evrensel" haklardır. Ancak, dünya deneyimi bu hakların kadınların cinsiyetlerinden ötürü ve sistematik biçimde çiğnendiğini

---

¹⁰ **Acar** Feride; *Kadınların İnsan Hakları: Uluslararası Yükümlülükler*, 20. Yüzyılın Sonunda Kadınlar ve Gelecek Konferansı (editör: Oya Çitçi) Ankara, 1998, s.23. vd: **Aykor** Gül, *Uluslararası Düzeyde Kadın Sorunu ve Türkiye*, Türkiye'de Kadın Olmak, yayına haz. Necla Arat, İstanbul 1996, s. 135-146.

¹¹ Kadınların erkeklerle eşit haklara sahip olmak yolunda verdiği mücadelenin başlangıcı, 8 Mart 1857 yılında Amerika'nın New York kentinde tekstil sektöründe çalışan yüzlerce kadının düşük ücretlerini, uzun çalışma saatlerini ve insanlık dışı çalışma koşullarını protesto etmek için grevler yapması olarak kabul edilmektedir. Bu grevler sırasında çıkan yangında işçilerin fabrika önünde kurulan barikatlardan kaçamaması sonucunda çoğu kadın 129 işçi can vermiştir. Bu olaylardan 52 yıl sonra (1910), Danimarka'nın Kopenhag kentinde düzenlenen II. Sosyalist Enternasyonal toplantısında Clara Zetkin'in önerisiyle, 1857'de başlayan, kadın haklarının kazanılması mücadelesinin her yıl 8 Mart'ın "Kadın Günü" olarak anılması kararlaştırılmıştır. 1977'de, Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda 8 Mart, "Dünya Kadınlar Günü" olarak kabul edilmiştir. Günümüzde 8 Mart'lar, bir kutlama günü değil, kadın sorunlarının ve çözüm önerilerinin dile getirildiği özel bir gündür. http://www.huksam.hacettepe.edu.tr/Turkce/SayfaDosya/8martkadin_2012.pdf (erişim tarihi: 20.1.2018)

gösterdiği için, kadınlara ilişkin bir uluslararası insan hakları sözleşmesine ihtiyaç duyulmuştur.

Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda 18 Aralık 1979 tarihinde kabul edilen Sözleşme, 1 Mart 1980 tarihinde imzaya açılmış¹² 3 Eylül 1981 tarihinde 20 ülkenin onayını takiben yürürlüğe girmiştir. Türkiye Sözleşmeyi 1985 yılında onaylamıştır. Aralık 2017 yılı itibariyle 189 ülke sözleşmeye taraf olmuştur. Uluslararası hukukta en geniş katılımlı belge olan CEDAW taraf devletler açısından bağlayıcıdır, kadınlar için haklar, devletler için yükümlülükler getirmektedir. Sözleşme'yi 193 BM üyesi devletten İran, Somali, Sudan olmak üzere üçü imzalamamış ve onaylamamıştır. ABD ise 17 Temmuz 1980 tarihinde imzalamış olmasına rağmen henüz onaylamamıştır.

B) Sözleşme'nin Amacı

Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Kaldırılması Sözleşmesi, kadınların “birey” olarak haklara sahip olmasını öngörür ve kadınlara karşı ayrımcılığın önlenmesini esas alır. Sözleşmede, kadınların hem yasalarda (de jure) eşit haklara sahip olması, hem uygulamada (de facto) toplumsal cinsiyet eşitliğinin yaşama geçirilmesi vurgulanmaktadır. Bu açıdan geleneksel kalıpların değiştirilmesi için yol gösterici kuralları içeren temel hukuki dayanaktır. Birleşmiş Milletlerin kuruluş ilkeleri olan Eşitlik, Kalkınma ve Barış'ın kadınların erkeklerle her alanda eşit şartlarda katkılarıyla mümkün olacağı inancıyla hazırlanan, kabul edilen ve bu bakımdan taraf devletleri uygulamakla yükümlü kılan Sözleşmenin hareket noktası *yasalarda ve yaşamda medeni durumlarına bakılmaksızın kadınlara karşı var olan ayrımcılıkların kaldırılmasıdır*.

C) Sözleşmenin İçeriği

a) **Kadınlara karşı ayırım:** Sözleşme'nin birinci maddesinde yer alan tanıma göre; *kadınların medeni durumlarına bakılmaksızın*, kadın erkek eşitliğine dayalı olarak yaşamın her alanında insan haklarının

- tanınmasını; kullanılmasını; yararlanılmasını engelleyen veya ortadan kaldıran
- cinsiyete dayalı olarak yapılan herhangi bir ayırım, dışlama veya sınırlama

bu Sözleşme hükümleri açısından “kadınlara karşı ayırım” olarak kabul edilmiştir.

---

¹² Sözleşme, 1980 yılında Kopenhag'da yapılan 2. Dünya Kadın Konferansında BM ülkelerinin imzasına ve onayına sunulmuştur. 1985 yılında Nairobi'de yapılan 3. Dünya Kadın Konferansında, “Kadının Gelişmesi İçin İleriye Yönelik Stratejiler” belgesi kabul edilmiştir. 1995 yılında Pekin'de toplanan ve bir taahhütler konferansı olan 4. Dünya Kadın Konferansında ise Pekin Eylem Platformu hazırlanmış, Taraf devletlerin onayına sunulmuştur. Türkiye, Eylem Platformunu çekincesiz olarak onaylamış ve 2000 yılına kadar kadın okur yazırlığını %100'e ulaştıracağını, bebek ölümlerinin azaltılacağını taahhüt etmiştir. Ancak ülkemizde 2015 yılında 2 Milyondan fazla kadın hala okur yazar değildir. Pekin Eylem Platformuyla kabul edilen başta eğitim, kadına yönelik şiddet olmak üzere 14 ana başlıkta toplanan sorunlara ne ölçüde çözüm getirildiğinin araştırılması için 2000 yılında BM'de Pekin +5 toplantısı yapılmış ve her beş yılda bir uygulamanın izlendiği, sonuçlarının paylaşıldığı toplantılara devam edilmiştir. Birleşmiş Milletlerde Eylül 2015'de 193 ülkenin oybirliğiyle kabul edilen ve 2030 yılına kadar yerine getirilmesi öngörülen *Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri* 17 başlık altında toplanmıştır. 5 No.lu “Toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak ve kadınların ve kız çocuklarının toplumsal konumlarını güçlendirmek” hedefinin ise her ana hedefte dikkate alınması gerektiği önemle vurgulanmıştır. <http://www.un.org/sustainabledevelopment/sustainable-development-goals/> (Erişim 26.12.2016)

b) Taraf Devletlerin Yükümlülükleri : Sözleşme'ye göre, kadınlara karşı ayrımcılığın kaldırılması için siyasal, sosyal, ekonomik, eğitim ve kültürel olmak üzere bütün alanlarda kadının tam gelişmesini ve ilerlemesini sağlamak, insan hakları ve temel özgürlüklerden erkeklerle eşit olarak yararlanmalarını ve bu hakları *fırsat eşitliği* çerçevesinde kullanmalarını güvence altına almak taraf devletlerin görevidir. Taraf devletler başta Anayasa ile Medeni Kanun, Ceza Kanunu, İş K. gibi temel yasalar olmak üzere tüm hukuki düzenlemelerde *değişiklik yapmak ve kadın haklarının korunmasına yönelik kurum ve kuruluşlar oluşturmakla* yükümlü kılınmışlardır (md.3).

c) Ayrımcılığın kaldırılmasında yöntem : Sözleşme'nin 4. maddesinde; *kadın erkek eşitliğini olgusal olarak sağlamak* ve eşitliğin yerleştirilmesini hızlandırmak amacıyla uygulamada taraf devletlerce “*geçici ve özel önlemler*” alınması gerektiği ve bunun Sözleşme'de belirtilen cinsten bir ayrım olarak düşünülmeceği kabul edilmiştir.

Bu maddeyle amaçlanan sadece yasal eşitlik değil, eşit hakların kullanılabilmesine olanak vermek üzere *fırsat eşitliği politikalarının* uygulanmasıdır. Bunu sağlayacak yol ise, kadınların eşitsiz konumda olmalarına yol açan tarih boyunca süregelen adaletsizlikleri ortadan kaldırıncaya kadar *olumlu ayrımcılık politikaları*¹³ uygulamaktır. Örneğin belli meslek, eğitim kurumları, iş kademeleri veya karar mekanizmaları ya da siyasi partilere eşit olarak katılımı gerçekleştirmek üzere “cinsiyet kotası” konulmalıdır.

d) Geleneksel önyargıların ve zihniyetin değiştirilmesi : Sözleşmenin 5. maddesi, kadın ve erkeğin kalıplaşmış rollerine, erkeğin üstünlüğüne dayalı önyargıların ve “kadının medeni durumunun yarattığı” ayrımcılığa yol açan engellerin kaldırılması amacıyla düzenlenmiştir. Ayrıca, anneliğin tüm sorumluluğunun kadına ait olmadığı; *çocukların yetiştirilmesi ve gelişiminde kadın ve erkeğin ortak sorumluluğunu* tanıyan anlayışa dayalı bir aile eğitiminin yaygınlaştırılması gerektiği kuralına yer verilmiştir. Toplumsal-kültürel kalıpları değiştirme, 5. maddeyle getirilen genel bir yükümlülük olmanın yanında, Sözleşmede aynı zamanda eğitim bakımından (madde 10/c) “*Kadın ve erkeğin rolleriyle ilgili kalıplaşmış kavramların eğitimin her şeklinden ve kademesinden kaldırılması ve bu amaca ulaşılması için karma eğitimin ve diğer eğitim şekillerinin teşvik edilmesi, özellikle ders kitaplarının ve okul programlarının yeniden gözden geçirilmesi ve eğitim metodlarının bu amaca göre düzenlenmesi*” Taraf devletlere verilmiş özel bir ödev olarak hükme bağlanmıştır.

e) Sözleşmede yer alan diğer kurallar :

Sözleşmede yer alan diğer maddelerde;

-“kadın ticareti ve istismarı” (md. 6);

- “siyaset, kamusal alan” (md. 7);

---

¹³ Bkz. **Centel** Tankut, “*Kıdem Tazminatında Olumlu Ayrımcılık*”; SİCİL İş Hukuku Dergisi, 2009, S. 15, s.5:“Olumlu ayrımcılık kadının güçlenmesine, eşit hakları kullanabilmesine ortam sağlamaya yönelik bir uygulama olmalıdır. **Arın** Tülay, *İktisat Kuramının Kadın Sorununa Bakışı*, Türkiye’de Kadın Olgusu, yayına haz. Necla Arat, İstanbul 1995, s.179. **Koray** Meryem, *Kadın – Siyaset – Kota*, Türkiye’de Kadın Olgusu, yayına haz. Necla Arat, İstanbul 1995, s. 197 vd.

- “uluslararası düzeyde ülkeyi temsil” (md. 8);
- “vatandaşlığın kazanılması” (md. 9);
- “eğitim, meslek ve sanata yönlendirme” (md. 10);
- “çalışma yaşamı” (md.11);
- “aile planlaması ve sağlık hizmetlerinden yararlanma” (md. 12);
- “ekonomik, kültürel ve sosyal” (md. 13);
- “kırsal kesim kadınlarının sorunları” (md. 14);
- “yasalar” (md. 15); “evlilik ve aile ilişkileri” (md. 16)

konularında kadınlara karşı ayrımcılıkların kaldırılmasını öngören düzenlemeler yapılmıştır.

f) Denetim organı : Sözleşme’nin 17. madde gereğince gelişmeleri izlemekle görevli olmak üzere *Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Kaldırılması Komitesi*¹⁴ kurulmuştur.

1999 yılında İhtiyari Protokol kabul edilene kadar, Komitenin asli görevleri taraf ülkelerin dört yılda bir sunmakla yükümlü oldukları dönemsel Ülke Raporlarını incelemek; Sözleşmede düzenlenmiş konularda Genel Tavsiyeler oluşturmak ve aynı zamanda üye ülkeleri kadın erkek eşitliğini gerçekleştirmeleri için harekete geçirmektir. Sözleşme’nin taraf ülkelere yaşama geçirilmesinin etkin denetimi amacıyla hazırlanan ve BM Genel Kurulu tarafından 6 Ekim 1999 tarihinde kabul edilerek 2000 yılında yürürlüğe giren İhtiyari Protokol gereğince Komite aynı zamanda bir *denetim mekanizması* olarak yapılandırılmıştır.¹⁵

g) Ülke raporları: Taraf devletler, Komiteye her dört yılda bir ülkelerinde yasal, idari ve adli alanlarda aldıkları önlemlere ve Sözleşme hükümleri çerçevesinde kaydedilen durum ve ilerlemelere yer verdikleri bir Ülke Raporu sunarlar (md.18). Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü koordinasyonunda hazırlanan Ülke Raporunda genellikle olumlu gelişmelere yer verilmektedir. Bu nedenle son üç dönemdir, Kadın Kuruluşları ülkemizde devam etmekte olan eşitsizliklere, yasalarda ve uygulamada görülen ayrımcılıklara dikkat çekmek üzere GÖLGE RAPORU hazırlayarak Komite’ye sunmuşlardır.¹⁶

h) Çekince konulması : Taraf devletler, Sözleşmenin onaylanması sırasında *Sözleşmenin hedef ve amacına* aykırı olmamak üzere çekince koyabilirler. Çekince koydukları maddeleri Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine bildirirler. CEDAW, en geniş katılımı aynı zamanda *en*

¹⁴ Moroğlu Nazan, Kadının İnsan Hakları Sözleşmesi; XII Levha, İstanbul 2009, s.....; <http://www2.ohchr.org/english/bodies/cedaw/index.htm> (erişim 23.12.2016).

¹⁵ İhtiyari Protokol: <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/OPCEDAW.aspx> (erişim 23.12.2016).

¹⁶ CEDAW Komitesi Oturumu’na sunulan **Gölge Rapor**da (2010), örneğin TMK’nun Evlilikte Mal Rejimleri ile ilgili Yürürlük Maddesinin 2002 öncesi yapılmış evlilikleri de kapsayacak şekilde değiştirilmesi konusunda “Türkiye’nin 2005 yılındaki Gözden Geçirilmesi Süreci’nde hükümet heyeti TMK’nın değiştirileceği sözünü vermişse de, bu konuda hiçbir değişiklik yapılmamış” olduğu önemle vurgulanmıştır, http://kasaum.ankara.edu.tr/files/2013/02/CedawTR_6-gozden-gecirme-golge-rapor.pdf , s.7. (erişim tarihi: 24 Aralık 2016)

fazla çekince konulmuş uluslararası sözleşmedir. Bir ülkede demokratikleşme ile kadın erkek eşitliği birbirini tamamlayan süreçlerdir. Bu nedenle demokrasinin tam yerleşmiş olduğu ülkelerde kadın erkek eşitliği de önemli ölçüde yaşama geçirilmiştir. Nitekim, Sözleşmeye taraf devletler listesine¹⁷ bakıldığında, Sözleşmenin demokrasinin gerçek anlamda yerleşmiş olduğu ülkelerde çekince konulmaksızın onaylanmış olduğu görülmektedir. Türkiye Sözleşmeyi çekince koyarak onaylamıştır.¹⁸ Medeni Kanun ve Ceza Kanununda değişiklik Tasarılarının TBMM gündemine alınması üzerine Türkiye çekinceleri 29 Haziran 1999 tarihinde kaldırmıştır.

D) Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesinde “kadına yönelik şiddet” konusunda açık bir düzenlemeye yer verilmemiştir.

İnsan haklarından kadınların eşit olarak yararlanması ve yasalarda, yaşamda var olan ayrımcılıkların kaldırılması amacıyla 1979 yılında kabul edilen Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesinde yaşamın her alandaki kadın sorunu ele alındığı halde, “*kadına yönelik şiddet*” konusunda açık bir düzenlemeye yer verilmemiştir.¹⁹ 1970’li yıllarda BM Genel Kurulu’nda bu Sözleşme müzakere edilirken, o dönemde Genel Kurul’da hakim olan siyasi irade kadınlara yönelik şiddetin bir “özel alan meselesi” olduğu gerekçesi ile şiddetin CEDAW kapsamına alınmasına rıza göstermemiştir.

Bu eksikliğin giderilmesi için küresel kadın hareketi bir on yıl daha mücadele vermek zorunda kalmış ve nihayet 1992’de CEDAW Komitesi 19 nolu Genel Tavsiye kararıyla kadınlara yönelik şiddet ‘kadınlara karşı ayrımcılık’ olarak tanımlanmıştır. Bu açıdan BM Kadının Statüsü Komitesinin Ocak 1992 tarihli 11. Oturumunda düzenlenen 19 sayılı Genel Tavsiyeler önem taşımaktadır, kararda: “..*Cinsiyete dayalı şiddet, kadının, kadın erkek eşitliğine dayanan haklarını ve özgürlüğünü zedeleyen bir ayırım biçimidir. Üye devletlere, aile içi şiddete ve her türlü cinsel istismara, tacize, tecavüze karşı tüm kadınları koruyacak yasaları çıkarmaya; taraf devletlerin, kadınlara karşı şiddetin sürdürülmesine neden olan davranışların, örf ve adetlerin ve uygulamaların niteliği ve yaygınlığı ile bunların sonucu olan şiddet türlerini Komiteye verdikleri Ülke Raporlarında belirtmeyi tavsiye eder*” denilmiştir. CEDAW Komitesinin 19 nolu Genel Tavsiyesi kadınlara yönelik şiddeti “kadınlara kadın oldukları için yöneltilen ve / veya kadınları orantısız olarak etkileyen şiddet” olarak tanımlar. Daha sonra bu tanım, 1993 yılında Viyana’da toplanan BM İnsan Hakları Konferansında, kadınlara yönelik şiddetin bir insan hakkı ihlali olarak ‘resmi’ nitelikli uluslararası mutabakat belgelerine girmesine temel oluşturmuştur. Aynı yıl BM Genel Kurulunda Kadınlara Yönelik Şiddetin Ortadan Kaldırılmasına Dair Bildirge’yi (20 Aralık 1993) kabul edilmiştir.²⁰ Bu Bildirgede kadınlara yönelik şiddet konusunda devletlerin “özen yükümlülüğü” (due diligence) ile hareket etmesi vurgulanmıştır.

¹⁷ **Özdamar** Demet; Cedaw Sözleşmesi, Ankara 2009, s.116; <http://indicators.ohchr.org/> (erişim 23.12.2016) ;

¹⁹ Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu, TC Başbakanlık KSGM yayını, Ankara,2001, s.16, 40; Türkiye’de Kadının Durumu; TC Başbakanlık KSGM yayını, Ankara 1998, s.65-71; **Moroğlu** Nazan, Kadınların İnsan hakları Bildirisi ve Ek İhtiyari Protokol, 2. Bası, İ.Ü. yayını No. 4207, Beta, 2003.

²⁰ **Moroğlu** N., Uluslararası Belgelerde Kadın Erkek Eşitliği, İstanbul Barosu yayını, 2005, s.148 vd.

Birleşmiş Milletler CEDAW Komitesi 14 Temmuz 2017 tarihinde Kadınlara Yönelik şiddet konulu 19 no'lu Genel Tavsiyesini güncelleyen 'Kadınlara Yönelik Toplumsal Cinsiyete Dayalı Şiddet' konulu 35 No.lu²¹yeni bir 'Genel Tavsiyeyi' kabul etmiştir.

Prof. Acar'ın başkanlığını yaptığı bir Çalışma Grubu tarafından son iki yılda geliştirilen ve 14 Temmuz 2017'de CEDAW Komitesi tarafından kabul edilen bu belge (Genel Tavsiye 35) CEDAW'ın konunun pek çok boyutuna ilişkin güncel görüş ve tavsiyelerini içeriyor.

Genel Tavsiye 35, daha önce kadına yönelik şiddet konusunda ilk belgelerden olan Genel Tavsiye 19 (1992)'un temel yaklaşımını terketmeden son 25 yılda dünyada kadınlara yönelik şiddet konusunda gözlenen çeşitli eğilim ve gelişmeleri de gözetererek hazırlandı. Bu yeni belge bundan böyle CEDAW Sözleşmesine taraf olan devletlerin kadınlara yönelik şiddet konusundaki Ülke Raporlarının incelenmesinde esas alınacaktır.

Bu bağlamda Genel Tavsiye 35'in en çarpıcı yönlerinden biri de artık kadınlara yönelik şiddeti önlemenin devletler açısından bir uluslararası hukuk normu olarak kabul etmesidir. Genel Tavsiye 35'in içeriğinde kadınlara yönelik şiddetin bazı durumlarda işkence kabul edilmesi ve özellikle üreme haklarına yönelik kısıtlamaların şiddet kabul edilmesi gibi hususlarda da hayli gelişkin görüş ve öneriler yer alıyor. 14 Kasım 2017'de BM'nin Cenevre merkezinde Genel Tavsiye 35'i tanıtan kamuya açık bir toplantı yapılmıştır.

E) Sözleşme'nin Türkiye'de Yürürlüğe Girmesi ve Hukuk Alanında Gelişmeler

Kadın hakları açısından doğru bir başlangıç olan Cumhuriyetimizin kuruluş felsefesi, tüm yurttaşların eşit haklara sahip olması ve kadın erkek eşitliğinin yaşamın her alanında yerleştirilmesi temeline dayanır. Henüz 1924 Anayasasında “devletin dini İslamdır” kuralının yürürlükte olduğu yıllarda laik hukukun simgesi Medeni Kanunun yürürlüğe girmesiyle 1926'da kadınlar eşit yurttaş ve birey olarak kabul edilmişlerdir. 1934 yılında kadınlara seçme ve seçilme hakkı tanınmıştır. 1935 yılında yapılan seçimlerde 18 kadının TBMM'ye seçilmesi, 1979 tarihli Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesinin 4. maddesinde “geçici ve özel önlemler” olarak düzenlenen olumlu ayrımcılık uygulaması niteliğindedir. Ancak, 1940'lı yıllardan sonra kadın haklarında devrimlerle hedeflenen ilerleme sağlanamamıştır. Bu nedenle, Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Kaldırılması Sözleşmesinin Türkiye tarafından 1985 yılında onaylanması, kadın haklarının yeniden ülke gündemine taşınmasında itici güç olmuştur.

Sözleşme'nin ülkemizde yürürlüğe girmesinden sonra kadın erkek eşitliğine yönelik özel politikalar oluşturulmasına hız verildiği, ulusal mekanizmaların kurulduğu, kadın araştırmalarının akademik alana taşındığı, kadın kuruluşlarının işbirliği yaparak daha etkili baskı grupları oluşturmaya başladığı görülmektedir. Yasalarda kadın erkek eşitliğine aykırı hükümler değiştirilmiş ve kadının güçlendirilmesine yönelik yeni yasalar çıkarılmıştır. Ancak, uygulamaya baktığımızda, örneğin TMK'da evlilik yaşının göz ardı edilerek çocuk yaşta (resmi nikah olmaksızın) evlilik ve çocuk anneler sorununun bir kısır döngü halinde devam

---

²¹ <http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CEDAW/Pages/GR35.aspx>

ettiği²²; gebeliğin on haftasına kadar kürtaj yasal olmasına rağmen, devlet hastanelerinde fiilen yasaklandığı; kadının yasal hakkı olan süt iznine ayrılan saatlerin, Bakanlık Genelgesiyle çalışmayan saatlerden sayılması²³ gibi, hakların yaşama geçirilmesinde engellerin olduğu görülmektedir.

a) *Hukuk Alanında Gelişmeler*

Sözleşme Türkiye’de yürürlüğe girdikten sonra, kadın hukukçular ve kadın kuruluşları yasalarda kadınlara karşı ayrımcılık içeren maddeleri araştırmışlar, belirlemişler ve değişiklik taleplerini ülke gündemine taşımışlardır. 2000’li yılların başına kadar aşağıda örneklerine özetle yer verilen ayrımcılık içeren maddeler yasadaki çıkarılmıştır.

Örneğin; 1990 yılında Medeni Kanunda kadının çalışmasını kocanın iznine bağlayan 159. madde “eşitlik ilkesi”ne aykırılık gerekçesiyle Anayasa Mahkemesince iptal edildi; **1990** yılında VI. Beş Yıllık Kalkınma Planında kadının statüsünü yükseltmek üzere belirlenen hedef ve politikalar doğrultusunda Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığına bağlı Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü kuruldu; **1991** yılında Kadından Sorumlu Devlet Bakanlığı kuruldu; **1995** yılında 4. Dünya Kadın Konferansında Pekin Sonuç Bildirgesi çekincesiz olarak kabul edildi, 2000 yılına kadar kadın okur yazarlığının %100’e çıkarılması taahhüt edildi; **1996** yılında TCK’nun erkeğin zinasını suç olarak düzenleyen 441. maddesi anayasanın eşitlik ilkesine aykırılığı gerekçesiyle Anayasa Mahkemesince iptal edildi; **1997** yılında kesintisiz zorunlu temel eğitimi 5 yıldan 8 yıla çıkararak yasa değişikliği yapıldı, kız çocukların okullaşma oranı arttı; **1997** yılında nüfus cüzdanlarında medeni hal kısmında “evli/bekar/dul/boşanmış” gibi ifadelerin yerine sadece “evli” veya “bekar” ifadelerinin kullanılmasına dair İçişleri Bakanlığı genelgesi yayımlandı; **1997** yılında Medeni Kanun’da değişiklik yapılarak “kadına kocasının soyadı ile birlikte, önceki soyadını da taşıma hakkı” verildi; **1998** yılında *Ailenin Korunmasına Dair Kanun* kabul edildi; **1998** yılında Gelir Vergisinde aile reisi beyannamesi uygulaması kaldırıldı; kadınlara kendi adlarına beyanname verme hakkı tanındı; **1998**’de Anayasa Mahkemesi kadının zinasını suç olarak düzenleyen TCK’nun 440. maddesini eşitlik ilkesine aykırılığı gerekçesiyle iptal etti; **1999** yılında Türkiye Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Kaldırılması Sözleşmesi’ni onaylarken koyduğu aile hukukuna ilişkin 15 ve 16. maddeler üzerindeki çekinceleri kaldırdı; **1999** yılında kadın erkek eşitliği açısından önemli değişiklikler içeren Medeni Kanun Tasarısı TBMM’ye sunuldu; **2001’de** Anayasa’nın 41.maddesinin 1.fıkrasına “eşlerarası eşitlik”²⁴ ilkesi eklendi; **2004’de** Anayasa’nın 10. maddesine “kadın erkek eşit haklara sahiptir. Devlet bu eşitliğin yaşama geçirilmesini sağlamakla yükümlüdür” cümlesi eklendi; 1 Ocak **2002’de** Türk Medeni Kanunu yürürlüğe girdi; **2002’de** İhtiyari Protokol onaylandı; **2003’ de** Aile Mahkemeleri kuruluş kanunu kabul edildi; **2003’de** BM İnsan Ticaretinin - Özellikle Kadın

²² <https://www.ntv.com.tr/turkiye/115-hamile-cocuk-skandalini-ortaya-cikaran-kadin-konustu,YAVAbhV6ikK3lns2S8E1ew>

²³ Sağlık Bakanlığı Yönetim Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından 6 Haziran 2016 tarihinde 81 il Sağlık Müdürlüğüne gönderilen Genelgede, “süt izni” kullanan kadın memurlar hakkında, bu sürelerin çalışmadığı saat olarak yazılmasını ve döner sermayeden performansla dayalı verilecek payın buna göre hesaplanması istenildi.

²⁴ **Moroğlu** Nazan, *Kadın ve Yurttaş Hakları*, Çağdaşlık ve Yurttaşlık Bilinci, Cumhuriyet kitap, 2008, s. 45.

ve Çocuk Ticaretinin Önlenmesine, Cezalandırılmasına İlişkin Protokol onaylandı; **2005** yılında Yeni Türk Ceza Kanununun kabulüyle kadınlara karşı ayrımcılık içeren maddeler kaldırıldı; **2009**'da TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu kuruluş Kanunu kabul edildi;²⁵ **2010** yılında referandumda sunulan Anayasa değişikliği ile “Kanun önünde eşitlik” maddesinde 2004’de yapılan değişikliğe “*Devletin kadın erkek eşitliğini sağlamak amacıyla alacağı tedbirler eşitlik ilkesine aykırı olarak yorumlanmaz*” cümlesi eklenmiştir. **2011** yılında Avrupa Konseyi İstanbul Sözleşmesi onaylandı; **2012**'de 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun kabul edildi; Eylül **2015**'de BM Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri kabul edildi.

b) Kurumsallaşmada Gelişmeler

Hareket noktası “ayrımcılığın kaldırılması” olan Sözleşme'nin ülkemizde yürürlüğe girmesinden sonra hukukta yaşanan gelişmelerin yanında, kadın erkek eşitliği için özel politikalar oluşturulmasına yönelik ulusal mekanizmalar kurulmuş, üniversitelerde akademik alanda kadın araştırmalarına yer verilmiştir. Bu gelişmelere özetle değinecek olursak;

- Beş Yıllık Kalkınma Planları çerçevesinde kadın politikaları geliştirmek üzere VI. ve VII. Planlarda alt ihtisas komisyonu kuruldu; - **1985** yılında Aile Planlaması Vakfı kuruldu; - **1987** Devlet Planlama Teşkilatı'nda Kadına Yönelik Politikalar Danışma Kurulu oluşturuldu; - **1989** Türkiye’de ilk Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi İ. Ü.de açıldı; - **1989** yılında İçişleri Bakanlığı kaymakamlık sınavlarına kadınların alınacağını açıkladı; - 14 Nisan **1990** Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı tarafından ilk kadın kütüphanesi ve bilgi merkezi açıldı; - **1990** yılında Kadından Sorumlu Devlet Bakanlığı göreve başladı; - **1990** yılında Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü bünyesinde kadın sığınmaevleri açıldı; - **1990** yılında ulusal mekanizma olan Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığına bağlı Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü (KSSGM) kuruldu ve 24.06.1991 tarihinde Başbakanlığa bağlandı; - **1991**'de 48. Hükümet döneminde ilk kadın vali (Lale Aytaman) atandı; - cinsiyete dayalı veri tabanı oluşturulması amacıyla Devlet İstatistik Enstitüsü'nde Kadın İstatistikleri Şubesi kuruldu; - **1993** yılında İstanbul Üniversitesi'nde ilk Kadın Araştırmaları Ana Bilim Dalı'nda tezli yüksek lisans eğitimi vermeye başlandı;²⁶ - **1994** yılında Türkiye, Kahire’de yapılan BM Nüfus ve Kalkınma Konferansına katıldı; Sağlık Bakanlığı koordinatörlüğünde “*Kadın Sağlığı ve Aile Planlaması Ulusal Eylem Planı*” hazırlandı; - **1995** yılında kadınların *adalet* erişimine destek vermek İstanbul Barosu bünyesinde Kadın Hakları Komisyonu kuruldu;²⁷ - **1999** yılında Türkiye Barolar Birliği Kadın Hukuku Komisyonu (TÜBAKKOM) kuruldu.²⁸ -

²⁵ KEFEK (Kanun No. 5840, Kabul Tarihi: 25/2/2009 Yürürlük Tarihi: 24 Mart 2009).

²⁶ Ülkemizde ilk Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi 1989 yılında İ.Ü.de kurulmuştur (Women's Studies Center). Ayrıca üniversitelerde kurulan Kadın Çalışmaları Anabilim Dallarında Yüksek Lisans Eğitimi vermeye başlanmıştır. Türkiye’de ilk Kadın Hukuku yüksek lisans tezi, Moroğlu Nazan, Kadının Soyadı, Beta yay. İstanbul 1999.

²⁷ **Moraloğlu** Aylin, İstanbul Barosu Kadın Hakları 8 Mart 2015 Özel Bülteni, s. 26, 46vd.

²⁸ **Moroğlu** Nazan, Türkiye Barolar Birliği Kadın Hukuku Komisyonu (TÜBAKKOM), İstanbul 2000, s. 17.

2004 yılında Türkiye’de ilk kez bir Hukuk Fakültesi lisans eğitiminde “Kadın Hukuku”na ders programında yer verildi. (Yeditepe Ü. Hukuk F.); - 2011 yılında Kadından Sorumlu Devlet Bakanlığı KHK ile kaldırıldı, yerine kadın politikaları açısından bir geri adım olan Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı kuruldu.

c) *Kadın STK’larda Gelişmeler*

Kadın haklarının korunması, geliştirilmesi, şiddetin önlenmesi; yaşamın her alanında eşit haklara sahip BİREY olmalarının sağlanması amacıyla çalışmalar yapan kadın kuruluşları ve kadın hukukçular şemsiye örgütler şeklinde birleşerek güçlü baskı grupları oluşturmuşlardır.²⁹ Örneğin 1995 yılında kurulan İstanbul Kadın Kuruluşları Birliği – İKKB, Ankara’da Türkiye Kadın Dernekleri Federasyonu, İzmir’de Kadın Kuruluşları Birliği ve Türkiye Baroları Birliği Kadın Hukuku Komisyonu (TÜBAKKOM) gibi geniş katılımlı platformlar yasalardan ayrımcılık içeren hükümlerin kaldırılmasında etkili olmuşlardır. Bu kuruluşlar @siddetesonplatformu; ikkb@yahoo.com; istanbulsozlesmesi@yahoo.com gibi e-gruplar halinde veya diğer iletişim teknolojilerini yaygın ve etkin bir şekilde kullanarak güçlerini birleştirmişlerdir.

E) İhtiyari Protokol

Sözleşme'nin taraf devletlerce yaşama geçirilmesinin etkin denetimi için, BM İnsan Hakları Komisyonu'nun 1993 tarihinde Viyana’da yapılan toplantısında kabul edilen Viyana Deklarasyonu ve Eylem Programında, Sözleşme’ye ek bir Protokol hazırlanması öngörülmüştür. Ayrıca, 1995 yılında düzenlenen 4. Dünya Kadın Konferansında Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Kaldırılması Komitesinin *sorumluluk ve yetkileri genişletilmesine* karar verilmiş ve Komite’ye **bireysel başvuru mekanizmasını ihdas edecek** bir İhtiyari Protokol hazırlama görevi verilmiştir. Komite tarafından hazırlanan ve BM Genel Kurulu’na 6.10.1999 tarihinde kabul edilerek 2000 yılında yürürlüğe giren İhtiyari Protokol ile Komite’ye kapsamlı denetim yetkisi ve görevi verilmiştir. Türkiye, İhtiyari Protokolü 30.7.2002 tarihinde onaylamıştır.

Bireysel başvuru prosedürünün işletilebilmesi için, söz konusu devletin Sözleşme’ye ve Protokol’e taraf olması gerekir. Komite, yapılan yazılı başvuruyu, Sözleşmede yer alan haklarının ihlal edilmesi nedeniyle mağduriyetini bildiren bireyin (ya da bireyler grubunun) **kendi ülkesinde mümkün olan bütün hukuki yolların denenmiş** ve olumlu çözüme ulaşamamış ve bunun kesinleşmiş olması halinde inceleyebilecektir (md.4/1). Komiteye yapılan bireysel başvuruların incelemeye alınmasının ön koşulu, iç hukuk sürecinde “dava dilekçelerinde” Kadınlara Karşı her Türlü Ayrımcılığın Kaldırılmasından Sözleşmesinde yer alan bir hak ihlalinin belirtilmiş olmasıdır.

CEDAW Komitesi’ne Türkiye’den yapılan ilk başvuru bir öğretmenin başörtülü olarak mesleğini uygulayamadığına ilişkindi.³⁰ Ancak başvuru R.K., iç hukuk sürecinde

²⁹ Oral Zeynep, Kadın Olmak,23. Bası, İstanbul 2010.

³⁰https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/belge/uluslararası_belgeler/ayrimcilik/CEDAW/CEDAW_ictihadi/CEAW%20Komitesi%20Rahime%20Kayhan%20ve%20T%C3%BCrkiye%20Karar%C4%B1.pdf (erişim tarihi 24.12.2016).

Sözleşmeye atıfta bulunmadığı, Sözleşmeden doğan hakkına yargı sürecinde dayanmadığı için iç hukuk yolları tüketilmiş olması nedeniyle BM Kadına Karşı Ayrımcılık Komitesi başvuruyu reddetmiştir. İkincisi ise çalışma hayatında ayrımcılığa uğramış R.K.B.nin başvurusuydu. R.K.B kararı³¹ olarak bilinen kararda, Komite başvurucunun iddia ettiği tüm ihlallerin var olduğuna; başvuru sahibine uygun tazminatın verilmesine ve İş Kanunu madde 5'in uygulamada hayata geçmesi için önlemler alınması gerektiğine karar vermiştir. Komite, R.K.B.nin iş sözleşmesinin sona erdirilmesinde mahkeme kararının cinsiyetçi bakış açısıyla verilmiş olduğuna dikkat çekmiş, özellikle hukuk uygulayıcılarına yönelik farkındalık seminerlerinin ve eğitimlerin düzenlenmesi gerekliliğini de tavsiyelerine eklemiştir.

2. İstanbul Sözleşmesi

Yukarıda değindiğimiz gibi kadına yönelik şiddetin önlenmesine ilişkin uluslararası ilk belge,³² BM Genel Kurulunda 20 Aralık 1993 tarihinde kabul edilen “Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Bildirge”dir.

Türkiye'nin üyesi olduğu Avrupa Konseyinde de kadına yönelik şiddetin önlenmesi amacıyla kapsamlı çalışmalar sürdürülmüştür. Konseyin Bakanlar Komitesince 30 Nisan 2002 tarihinde kabul edilen Rec(2002)5 No.1 Tavsiiye Kararı farkındalık yaratılması açısından önemli bir belgedir.³³ Tavsiiye Kararında ve ekinde -toplumun kadına yönelik şiddet konusunda bilgilendirilmesi; - yargı mensuplarına, polis, adli tıp ve sosyal hizmetler çalışanlara konuyla ilgili meslek içi eğitim verilmesi; - şiddet mağdurunun güvenliğinin korunması için sığınaklar açılması, - çocuk yaşta evliliklerin önlenmesi, - medya desteğinin alınmasına ilişkin düzenlenmeler yapılmıştır.

Avrupa Konseyince şiddetle mücadele konusunda hazırlanan kapsamlı bir düzenleme “Kadına Yönelik Şiddetin ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi”dir.³⁴ Sözleşme 11 Mayıs 2011 tarihinde Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin İstanbul'da yapılan toplantısında imzaya açılmıştır. Bu nedenle uluslar arası alanda “İstanbul Sözleşmesi” olarak anılmaktadır. Türkiye, Sözleşmeyi ilk imzalayan ve ilk onaylayan ülke olmuştur. Sözleşmenin 75. md. 2. fıkrası hükmü uyarınca en az sekizi Avrupa Konseyi üyesi olan on Devlet tarafından onaylanmasından sonra 1 Ağustos 2014

---

³¹[https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/belge/uluslararası_belgeler/ayrimcilik/CEDAW/CEDAW_ictihadi/CEDAW%20Komitesi%20RKB%20v%20T%C3%BCrkiye%20Karar%C4%B1%20\(eng\).pdf](https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/belge/uluslararası_belgeler/ayrimcilik/CEDAW/CEDAW_ictihadi/CEDAW%20Komitesi%20RKB%20v%20T%C3%BCrkiye%20Karar%C4%B1%20(eng).pdf) (Erişim Tarihi: 24.12.2016)

³² BM Kadının Statüsü Komitesinin Ocak 1992 tarihli Oturumunda alınan **19 sayılı Genel Tavsiiye Kararında**: “..Cinsiyete dayalı şiddet, kadının, kadın erkek eşitliğine dayanan haklarını ve özgürlüğünü zedeleyen bir ayırım biçimidir” denilerek; aile içi şiddete ve her türlü cinsel istismara, tacize, tecavüze karşı tüm kadınları koruyacak, onların onuruna saygı gösterecek bir Bildirge çıkarılmasını önerilmiştir.

<http://www.kahdem.org.tr/?cat=6>.(erişim tarihi: 25.12.2016)

³³ <http://kadinstatusu.gov.tr/kaynak/ulusarasi-belgelerkuruluslar/uluslararası-belgeler> (erişim tarihi:25.12.2016)

³⁴ Sözleşmenin hazırlanması aşamasında AİHM'de Türkiye'ye karşı açılan Nahide Opuz davası dikkate alınmıştır. Opuz davası ile Türkiye, AİHM'de 'aile içi şiddeti önleyemediği' için mahkum olan ilk devlettir. 2009 yılında verilen bu kararla aile içi şiddet konusunda gerekli tedbirleri almamak ve kadın mağduru koruyamamaktan dolayı Türkiye oybirliği ile tazminata mahkum edilmiştir. Bkz. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Opuz Kararı, 19 Resmî Gazete: 29.11.2011, Sayı:28127.

tarhinde yrrlge girmiştir. 25 Ocak 2018 itibariyle Sözleşmeyi 28 devlet onaylamış, 45 devlet imzalamıştır. Avrupa Birliği de Sözleşmeyi kurumsal olarak imzalamıştır.

İstanbul Sözleşmesi, kadınlara yönelik şiddetin, kadın erkek eşitsizliği gerçeğinden kaynaklandığı nkabl ile kaleme alınmıştır. Şiddetle etkili mücadele için kadınların güçlendirilmesini ve toplumsal cinsiyet eşitliğini yerleştirmek için zihniyet değişikliğinin sağlanması öngörmektedir.

Bu nedenle, Sözleşmenin giriş bölümünde şiddetin kadın erkek eşitsizliğinin bir sonucu olduğu vurgulanmıştır. İstanbul Sözleşmesi ile Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın nlenmesi Sözleşmesi, ayrımcılığın kaldırılması, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması, şiddetin önlenmesi konularında uluslararası hukukta kadının insan hakları açısından karşılıklı destek oluşturan iki temel Sözleşmedir.

A) İstanbul Sözleşmesinin Getirdikleri

Sözleşmede kadına karşı şiddetle mücadele için bir hukuki çerçeve çizilerek **nleme** (prevention), **koruma** (protection), **kovuşturma** (prosecution) ve mağdur **destek mekanizmaları oluşturma politikaları** (policy) konularına kapsamlı bir şekilde yer verilmiştir. Uluslararası hukukta kadına yönelik şiddet konusunda yaptırım gücü olan Sözleşme, Avrupa Konseyi yeleri dışındaki devletlerin de imzasına ve onayına açılmıştır.

Sözleşmenin tanımlar maddesinde:

- “*kadına yönelik şiddetin*” ister kamusal ister özel alanda meydana gelsin kadınlara fiziksel, cinsel, psikolojik ve ekonomik acı ve ıstırap veren veya verebilecek olan cinsiyete dayalı her türlü eylem veya bu eylemlerle tehdit etme anlamına geldiği; *bir insan hakları ihlali olduğu ve kadınlara yönelik ayrımcılığın bir biçimi olduğu* belirtilmiştir.
- “*Toplumsal cinsiyet, kadınlar ve erkekler için toplum tarafından uygun görülen ve sosyal olarak inşa edilen roller, davranışlar, eylemler ve nitelikler anlamına gelir*” denildikten sonra “*kadına yönelik toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin, kadına kadın olmasından dolayı uygulanan ve kadınları orantısız biçimde etkileyen şiddet anlamına geldiğine*” açık ifadelerle yer verilmiştir.

İstanbul Sözleşmesi’nin en önemli özelliği şiddetin önlenmesi ve şiddetle mücadele alanında devletlerin *kurumsal mekanizmalar oluşturmalarını* zorunlu kılması ve uygulamaları *izlemek amacıyla* kurulmuş *GREVIO adlı bir izleme mekanizması* bulunmasıdır.

Sözleşme, cinsel yönelim, toplumsal cinsiyet kimliği, yaş, sağlık durumu, medeni hal, göçmen veya mülteci olma durumu ya da benzeri herhangi bir temelde ayırım gözetmeksizin uygulanacaktır. İstanbul Sözleşmesi’ne göre, devletin şiddet vakalarında mağdurun şikâyeti olmasa da yargıyı harekete geçirmek, mağdur şikâyetini geri çekse dahi süreci devam ettirmek yükümlülüğü vardır.

Avrupa Konseyi İstanbul Sözleşmesi, 2011

- Uluslararası hukukta kadına karşı şiddet ve aile içi şiddet konusunda
  - * **yaptırım gücü olan,**
  - * **bağlayıcı,**
  - * **bağımsız bir denetim mekanizması** kurulmasına yer verilen ve
  - * **şiddetin kadın erkek eşitsizliğinin bir sonucu olduğunun vurgulandığı ilk Sözleşme** niteliği taşıyor.

Madde 1 – Sözleşmenin Amacı

- Kadınları ve Aile Bireylerini Şiddetten**
  - * **Korumak** (Protection)
- Kadına yönelik şiddet ve aile içi şiddeti**
  - * **Kovuşturmak** (Prosecution)
  - * **Önlemek** (Prevention)
- Şiddet mağduruna ve failine**
  - * **Destek politikaları oluşturmak** (Policy)

B) İzleme Mekanizması

Sözleşmenin yaptırım gücünü ve bağlayıcılığını destekleyen en önemli yanı, getirdiği izleme mekanizmasıdır (md. 66). Sözleşmenin Taraf Devletlerce tam anlamıyla uygulanmasını sağlamak üzere, Avrupa Konseyi bünyesinde, “Kadına Yönelik ve Aile İçi Şiddete Karşı Mücadelede Uzmanlar Grubu” (GREVIO) adı altında bir izleme mekanizması kurulmuştur. Türkiye’den uzmanlar grubuna aday gösterilen Prof. Dr. Feride Acar, GREVIO Başkanlığına seçilmiştir.

GREVIO, Sözleşmenin uygulanmasını izleme-denetleme amacıyla yanıt verilmesini istediği soruları³⁵ taraf devletlere göndermiştir. Türkiye yanıtlarını 3 Temmuz 2017’de sunmuştur.³⁶ CEDAW Komitesi için Gölge Raporu hazırlanmasında olduğu gibi, kadına yönelik şiddet konusunda da yoğun mücadele veren kadın kuruluşları, Uzmanlar Grubu GREVIO’ya sorular çerçevesinde şiddetle mücadelede yaşanan olumsuzlukların da yer aldığı raporlar göndermişlerdir.

Türkiye’nin izleme süreci içinde GREVIO üyeleri resmi raporu ve STK’lardan gönderilen raporları incelemektedir. 2018 yılı içerisinde GREVIO Türkiye Raporunu yayınlacak ve varsa yasalarda eksikliklerin ve uygulamadaki aksaklıkların giderilmesini önerecektir.

Özetle, şiddetin önlenmesi konusunda bir yol haritası çizen Sözleşmede, farkındalığı artırma, uzmanların ve uygulayıcıların eğitimi, önleyici müdahale, tedavi programları, özel sektör ve medya desteğinin alınması, psikolojik ve hukuksal destek hizmetleri, sığınakların kurulması, acil yardım hatlarının açılması, çocuk tanıklar için koruma, bedensel zarar görenlere tazminat, adli yardım hizmetleri, veri toplama ve araştırma, mültecilerin ve sığınmacıların şiddetten korunması gibi konular ayrıntılı olarak düzenlenmiştir.

³⁵http://kadininstatusu.aile.gov.tr/data/542a93c6369dc31550b3ac41/GREVIO%20ANKET_T%C3%9CRK%C3%87E.pdf (erişim tarihi: 25.12.2016)

³⁶ Türkiye Resmi Raporu : https://www.coe.int/en/web/istanbul-convention/home/-/asset_publisher/UCakcNXFxO89/content/grevio-receives-the-state-report-for-turkey?_101_INSTANCE_UCakcNXFxO89_viewMode=view/;

Gölge Rapor : <https://m.bianet.org/english/human-rights/188041-bianet-submits-istanbul-convention-shadow-report-to-grevio> (erişim tarihi: 20 Ocak 2018).

Türk Hukukunda Kadının İnsan Hakları

1. Cumhuriyet Dönemi

Türk Hukukunda kadın haklarının gelişimine baktığımızda, Cumhuriyetin kuruluşunu izleyen ilk on yılda yapılan devrimlerle kadınlara tanınan haklara öncelikle değinmemiz gerekir. Henüz 1924 Anayasasında “devletin dini islamdır” kuralının yürürlükte olduğu yıllarda Medeni Kanunun kabulüyle *kadın haklarının kaynağını laik hukuktan alan yasal güvenceye* kavuşturulması çok önemli bir adımdır. Çünkü kadın haklarının güvencesi ve geliştirilmesi *ancak laik hukuk düzenlerinde mümkün* olabilir. Bu nedenle, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla birlikte atılan kararlı adımlarla devrim yasaları birbiri ardına mecliste kabul edilmiş, *din kurallarına dayalı hukuk sisteminin terkedilmiş ve yerine ulus egemenliğine* dayanan bir hukuk sistemi benimsenmiştir.

Henüz “BM İnsan Hakları Evrensel Bildirisi”, “İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi”, “Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Kaldırılması Sözleşmesi (CEDAW)” gibi uluslararası Sözleşmelerin dünya gündeminde bile olmadığı bir dönemde, Mustafa Kemal Atatürk'ün önderliğinde başta ailede, eğitimde, siyasette olmak üzere devrim yasaları yürürlüğe girmiştir. Çağdaş uygarlık hedefine ulaşmak amacıyla yapılan devrimlerden bazıları doğrudan kadınlar için eşit haklar tanımak amacıyla hazırlanmıştır.

Hukuk Devriminin ve laik hukukun simgesi olan Medeni Kanunun (17 Şubat 1926) kabulüyle, kadınlar “yurttaş” olarak eşit haklara sahip olmuşlardır. Özellikle Aile Hukuku kurallarıyla, o tarihe kadar geçerli olan, erkeğin çok eşliliği ve tek taraflı “boş ol” demesiyle boşanma usulü kaldırılmış, tek eşlilik, evlilik yaşı, resmi nikah zorunlu hale getirilmiş; her iki eşe yasada yazılı nedenlerle ve mahkeme kararıyla boşanma hakkı tanınmıştır. Erkek çocuğa mirastan iki pay, kız çocuğa bir pay verilmesi yerine, Medeni Kanunda kız ve erkek çocukların mirastan eşit pay alması kabul edilmiştir.

Ayrıca, birçok Batı ülkesinde kadınların seçme seçilme hakkına sahip olmadığı bir dönemde, Türkiye’de kadınlara 1930 yılında belediye seçimlerinde ve 1933 yılında muhtarlık seçimlerinde seçme ve seçilme hakkı tanınmasından sonra, 5 Aralık 1934 tarihinde 1924 Anayasasınının 10. ve 11. maddelerinde yapılan değişikliklerle sadece erkeklerin sahip olduğu milletvekili seçme ve seçilme hakkı kadınlara da tanınmıştır. Aynı tarihte kararlı bir devlet politikasının önemli bir örneği yaşama geçirilmiş; Türkiye Büyük Millet Meclisinde İntihabı Mebusan Kanununda³⁷ değişiklik yapılarak kadın, erkek milletvekili seçilme hakkına sahip olmuştur. 1935’de kadınların milletvekili seçme ve seçilme hakkını ilk kez kullandığı seçimlerde TBMM’ne 18 kadın milletvekili seçilmiştir. Henüz olumlu ayrımcılık ya da kota kavramlarının (CEDAW 4.md; özel önlemlerin) dünya gündeminde olmadığı bir zamanda 18 kadın milletvekili seçilmiştir. Ancak, devrim yıllarından sonra ülkemizde kadın erkek eşitliğine uzun yıllar ihmal edilmiştir. Gelişmiş ülkelerdeki ilerlemeler izlenmemiş, gelişmelere uyum sağlanamamıştır. Nitekim 1935 yılında parlamentoda kadın temsil oranıyla

³⁷ Bkz. Resmi Gazete : 11 KÂNUNUEVVEL 1934; Sayı: 2877

11file:///C:/Documents%20and%20Settings/User/Belgelerim/11%20Aral%201934%20tarihli%20Resmi%20Gazete.....htm

(%4,6) ile Türkiye dünyada ikinci sırada iken, daha sonra uzun yıllar toplumsal cinsiyet eşitliği zihniyeti yerleşmemiştir. 2000’li yıllardan itibaren yasalarda eşit haklar olmasına rağmen, toplumsal cinsiyet eşitsizliği devam etmekte olup, 2017 yılında Dünya Ekonomik Forumu raporuna göre Türkiye 144 ülke arasında en sonlarda 131. sırada yer almıştır.

2. 1970’li yıllarda uluslararası hukuktaki gelişmelerin yansımaları

1970’lerden itibaren dünyada yükselen kadın hareketi Türkiye’yi etkilemiştir. Özellikle 1985 yılında Türkiye’nin, CEDAW’a taraf olması, eşitlikçi politikaların yeniden gündeme getirilmesini sağlamıştır.

Yukarıda CEDAW bölümünde yasalarda yapılan değişikliklere kısaca değinilmiştir. Bu bölümde 2000’li yıllarda temel yasalarıda kadın erkek eşitliğine uyum sağlamak üzere yapılan değişiklik ve getirilen yeni hükümler özetle ele alınacaktır. Özellikle Türkiye’nin 10-11 Aralık 1999 tarihlerinde yapılan Avrupa Birliği Helsinki Zirvesi’nde aday ülke statüsünün tescili ardından Avrupa Birliği müktesebatına uyum süreci başlamıştır. Ulusal Programda yer verildiği gibi “*kadın erkek eşitliği*” açısından kısa ve orta vadeli taahhütler kapsamında Anayasa’da, Medeni Kanun, İş Kanunu ve Ceza Kanunu’nda bu yolda değişiklikler yapılmıştır.

Ancak, aşağıda görüleceği üzere, kadın haklarına ilişkin Anayasa veya yasa değişiklikleri yapılırken, mecliste hakim olan erkek egemen zihniyet ya bir defada yapılması gereken bir düzenlemeyi birkaç değişiklik sonrasında gerçekleştirmekte, ya da kanun tasarı veya teklifleri tam eşitlik sağlamak üzere hazırlanmış olsa bile, mecliste verilen bir önergeyle değiştirilmekte, böylece eşit hakların uygulamaya geçirilmesi zorlaştırılmakta veya engellenmektedir.

A) Anayasa’da yapılan değişiklikler:

1982 Anayasası 41.maddesinde 3 Ekim 2001 tarihinde yapılan değişiklikle “*Aile Türk toplumunun temelidir*” fıkrasına “*ve eşler arasında eşitliği dayanır*” ibaresi eklenmiştir. Anayasanın 41. maddesinde yapılan bu değişiklik aile içinde kadın erkek eşitliğinin sağlanmasına temel oluşturması bakımından olumlu olarak kabul edilmekle beraber, yaşamın diğer alanları için yetersiz kalmıştır. Kadın hukukçularca bu değişiklik “özde” değil “sözde” eşitlik olarak eleştirilmiş ve yeni bir düzenleme yapılarak bu eksikliğin giderilmesi istenmiştir.

2004’de Anayasa’da yapılan yeni değişiklikle 10. maddeye “*kadın erkek eşit haklara sahiptir. Devlet kadın erkek eşitliğinin yaşama geçirilmesinde yükümlüdür*” kuralı eklenmiştir.

2004 yılında ayrıca Anayasa 90’ıncı maddede yapılan düzenleme ile “*Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası anlaşmalarla ulusal kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi durumunda çıkabilecek ihtilaflarda milletlerarası anlaşma hükümleri esas alınır*” hükmü eklenmiştir. Bu hükme göre, kadın haklarına ilişkin ihtilaflarda CEDAW ve İstanbul Sözleşmesi gibi uluslararası Sözleşmelerin yargı sürecinde dikkate alınması gerekmektedir.

12 Eylül 2010 tarihinde referanduma sunulan Anayasa değişikliğinde de “Kanun önünde eşitlik” maddesine “Devletin kadın erkek eşitliğini sağlamak amacıyla alacağı tedbirler eşitlik ilkesine aykırı olarak yorumlanmaz” cümlesi eklenerek pozitif ayrımcılık uygulanmasına dayanak oluşturmuştur.

Görüldüğü gibi, Anayasa’da kadın erkek eşitliğine yönelik bir defada yapılması mümkün olan bir değişiklik, dokuz yılda üç ayrı adımda tamamlanmıştır.

B) Yasalarda Yapılan Değişiklikler:

a) Türk Medeni Kanunu: 22 Kasım 2001 tarihinde kabul edilerek, 1 Ocak 2002’de yürürlüğe giren 4721 sayılı TMK.da en köklü değişiklik Aile Hukukunda yapılmıştır.

Aile içinde **eşler arası eşitlik ilkesini** doğrultusunda, “*koca ailenin reisidir*” hükmü kaldırılmış ve “*eşler oturacakları konutu birlikte seçerler. Evlilik birliğini beraberce yönetirler. Evlilik birliğinin giderlerine emek ve malvarlıklarıyla katılırlar*” hükmüne yer verilmiştir. Ancak, “kadının soyadı”³⁸ maddesi, 1997 yılında yapılan kadına eşinin soyadının önünde evlilik öncesi soyadını kullanma hakkı veren değişiklikle bırakılmış, kadın erkek eşitliğine uygun yeni bir değişiklik yapılmamıştır. Oysa, Ünal-Tekeli kararı başta olmak üzere İnsan Hakları Avrupa Mahkemesinin ve 2010 sonrası Anayasa Mahkemesinin bireysel başvuru sonucu verdiği çok sayıda karara rağmen “kadının soyadı” hükmünde bu kararlara uygun bir değişiklik yapılmamıştır. 187. madde hükmünde kadınlara karşı ayrımcılık devam etmektedir.

Evlenme yaşı; kadın ve erkek için eşit olarak *17 yaşın bitirilmesi* olarak kabul edilmiş; olağanüstü evlilik yaşı 16 yaşın bitirilmesi ve hakim izni alınması koşuluna bağlanmıştır. Boşanma veya eşlerden birinin ölümü ile evlilik sona erdiğinde öncelikle **edinilmiş malların** yarısının sağ kalan eşe verilmesi kabul edilmiştir. Ayrıca miras paylaşımına esas olmak üzere sağ kalan eşin, edinilmiş malların yarısı ile ölen eşin kişisel mallarından oluşan terekeden miras payını alacağı düzenlenmiştir. Ancak yeni Medeni Kanunla, önceki MK.da eşlerarası yasal mal rejimi olan “mal ayrılığının” yol açtığı mağduriyetin kaldırılması öngörülmüş olmasına rağmen, Yürürlük Kanununda Mecliste verilen bir önergeyle değişiklik yapılmış ve edinilmiş malların eşit paylaşımına ilişkin hükmün sadece 2002’de kanun yürürlüğe girdikten sonrası için uygulanması kabul edilmiştir. Böylece mevcut evliliklerdeki eşlerin 2002’ye kadar mal ayrılığına, 2002 sonrası edinilmiş mallara katılmaya tabi olmaları gibi ikili bir uygulamaya yol açılmıştır.

Aile konutu başlığı altında ekonomik açıdan güçsüz olan eşin korunması amacıyla yeni bir düzenleme yapılmıştır. Medeni Kanunun 194 üncü maddesine göre, malın sahibi olan eş, aile konutu ile ilgili her hangi bir hukuki işlem yapılabilmesi için diğer eşin açık rızasını alması gerekir. Malın sahibi olmayan eş, tapuda aile konutu şerhi koydurarak hakkını güvenceye alabilir.

---

³⁸ **Moroğlu** Nazan, Kadının Kimlik Sorunu Kadının Soyadı, <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2012-99-1159> (erişim tarihi: 12.12.2016).

b) İş Kanunu: 2003 yılında yapılan değişiklikle “**eşit davranma ilkesi**”ne yer verilmiştir. Türkiye’nin 1967 yılında 100 sayılı ILO Sözleşmesini onaylamış olması nedeniyle *eşit işe eşit ücret ilkesi* Türk Hukukunda yerleşik bir ilke halinde uygulanması gerekmektedir. İş Kanunu 5.md.sinin 4. ve 5. fıkralarında açık bir ifadeyle “*aynı veya eşit değerde bir iş için cinsiyet nedeniyle daha düşük bir ücret kararlaştırılmaz*” “*İşçinin cinsiyeti nedeniyle özel koruyucu hükümlerin uygulanması, daha düşük bir ücretin uygulanmasını haklı kılmaz*” hükmüne yer verilmiştir. İşverenin işe almadan başlayarak tüm çalışma koşulları yönünden işçilerine eşit davranma, *cinsiyet ayırımına gitmeme yükümlülüğü*, “**eşit davranma ilkesi**” başlığı altında kabul edilmiştir.

İş Kanunu’nun 24. maddesinde “*İşveren işçinin veya ailesi üyelerinden birinin şeref ve namusuna dokunacak şekilde sözler söylemesi, işçiye **cinsel tacizde bulunması***” halinde **işçiye haklı nedenle derhal fesih hakkı** tanınmıştır. Buna göre, işçi kıdem tazminatını da alabilecektir. 25. maddede de “işverenin” de benzer durumla karşılaşması halinde derhal fesih hakkı olduğu kabul edilmiştir. Ayrıca, 19 Mart 2011 tarihinde kabul edilen İşyerlerinde Psikolojik Tacizin (Mobbing) Önlenmesine dair Başbakanlık Genelgesinde “*Kamu kurum ve kuruluşları ile özel sektör işyerlerinde gerçekleşen psikolojik tacizin, çalışanların itibarını ve onurunu zedelediği, verimliliğini azalttığı ve çalışma hayatını olumsuz etkilediği*” dikkate alınarak uygulanacak önlemlere yer verilmiştir (RG.19 Mart 2011, S.27879).

İş Kanunu’nun “Analık halinde çalışma ve süt izni” başlığını taşıyan 74. maddesinde yer alan “*Kadın işçilerin **doğumdan önce sekiz ve doğumdan sonra sekiz hafta olmak üzere toplam onaltı haftalık süre için çalıştırılmamaları esastır. Çoğul gebelik halinde doğumdan önce çalıştırılmayacak sekiz haftalık süreye iki hafta süre eklenir***” kuralında 29.01.2016 yapılan değişiklikle³⁹, “*bu izinlerin bitiminden sonra çocuğun **mecburi ilköğretim çağının başladığı tarihi takip eden ay başına kadar bu maddeye göre ebeveynlerden biri kısmi süreli çalışma talebinde bulunma hakkı getirilmiştir.***” Bu talep karşısında işverenin fesih hakkı olmadığı kabul edilmiştir.

Ayrıca ücretli analık izni son bulduktan sonra çocuğun hayatta olması şartı ile **kadın işçiye talebi halinde birinci doğumda 60, ikinci doğumda 120, sonraki doğumlarda ise 180 gün süre ile** haftalık çalışma süresinin yarısı kadar ücretsiz izin verilmesi de hükme bağlanmıştır. Bu değişiklikler daha önce “Ailenin ve Dinamik Nüfus Yapısının Korunması Amacıyla, Kanun ve KHK’larda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı” ile getirilmek istemişse de, Tasarı eleştiriler üzerine geri çekilmiştir. Ancak bir torba yasa içinde yukarıda değindiğimiz şekilde uzun izin verilmesi ve kısmi çalışma kabul edilmiştir. Aslında hükümetin nüfus artışı politikasını destekleyen bu tercihi, işverenler tarafından “*kadınları istihdam etmemeye*” yol açacağı gözardı edilmemelidir.

Kadın istihdamını artırmak söylemiyle sadece uzun izinlerin, kısmi çalışma hakkının getirilmesi kadının çalışma yaşamı dışında kalmasına yol açacak ve ayrıca işte yükselmesinin

---

³⁹ Resmi Gazete, Tarih: 10/2/2016 ve Sayı: 29620.

önünde engel oluşturacak niteliktedir. Kadın istihdamının artmasını sağlamak için kreşleri ve çocuk bakım hizmetlerini lojistik ve ekonomik açıdan erişilebilir hale getirmek ve aile ile iş yaşamını uyumlaştırmak gerekirken, İş Kanununda ve 657 sayılı Kanunda yapılan son değişiklikler kadın istihdamına olumlu bir destek oluşturmaktan uzaktır.

c) Türk Ceza Kanunu: 2005 yılında yürürlüğe giren yeni TCK.da kadınlara karşı ayrımcılık içeren maddeler kaldırılmıştır. Eski TCK'da, kadının vücut bütünlüğüne yönelik tecavüz ve taciz gibi cinsel şiddet içeren suçlar, toplumun genel ahlak ve adabını rencide ettiği bakış açısıyla, “*kişilere karşı*” değil ‘*Topluma Karşı Suçlar*’ başlığı altında düzenlenmişti. Yeni TCK'da ise kadın hareketinin ısrarlı mücadelesi sonucu, cinsel suçlarda korunması gereken değer, toplumsal ahlak, gelenek ve göreneklerden önce, BİREY olarak kadının ve onun vücut bütünlüğü olduğu kabul edilmiş ve kadının cinsel dokunulmazlığına karşı işlenen suçlar Ceza Kanununda “*Kişilere Karşı İşlenen Suçlar*” başlığı altında düzenlenmiştir. Ayrıca, Ceza Kanununda evlilik içi tecavüz takibi şikayete bağlı suç olarak düzenlenmiş; yaralama, eziyet gibi suçlarda eşe, altsoy, üstsoya karşı işlenmesi durumunda ağırlaştırılmış ceza verilmesi kabul edilmiştir.

d) Ailenin Korunmasına ve Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun

Kadına yönelik şiddet bir insan hakları ihlalidir, kadının güçlenmesini engelleyen etkenlerden biridir. Kadına yönelik şiddet aynı zamanda toplumsal bir sorundur ve bir halk sağlığı sorunudur. Türkiye’de kadına yönelik aile içi şiddetle mücadele için çıkarılan ilk yasa 1998 tarihli 4320 sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanundur. Bu yasanın düzenlenmesinde Birleşmiş Milletlerce 1993 yılında kabul edilen Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesine ilişkin Bildirge etkili olmuştur. 4320 sayılı Kanun, dar kapsamlı olmasına rağmen kadına yönelik şiddet ve türleri konusunda toplumda farkındalık yaratılması ve şiddet mağdurunun korunması açısından önemli rol oynamıştır.

2011 yılında Türkiye’nin Avrupa Konseyi İstanbul Sözleşmesini onaylamasının ardından Sözleşmeden doğan yükümlülüklerin yerine getirilmesi amacıyla kapsamlı bir yeni yasa hazırlanmıştır. Yeni yasanın yürürlüğe girmesiyle 4320 sayılı kanun yürürlükten kaldırılmıştır.

8 Mart 2012 tarihinde TBMM’de kabul edilen 6284 sayılı Kanun, esas itibariyle 4320 sayılı Kanunda düzenlenmiş olan mağduru koruyucu ve şiddet uygulayan hakkında önleyici benzer tedbirleri içermektedir. Şiddet mağduru veya şiddete uğrama tehlikesi bulunan medeni durumuna bakılmaksızın tüm kadınları, çocukları ve aile bireylerini kapsayan yeni yasa; koruyucu ve önleyici tedbir kararları ve kurumlararası koordinasyon kurulması açılarından ve mağdura ücretsiz hukuki, adli yardım, geçici maddi yardım desteği gibi konularda ayrıntılı hükümler içermektedir. 6284 sayılı Kanun gereğince kurulan Şiddet Önleme İzleme Merkezleri (ŞÖNİM) şiddetle mücadelede önemli rolü vardır. Ancak halen her ilde kurulmuş değildir. ŞÖNİM’lerin Uygulama Yönetmeliğinin yasanın yürürlüğe girmesinden üç yıl sonra çıkarılmış olması da büyük aksaklıklara yol açmıştır. Yasada şiddetin önlenmesi açısından getirilen önemli yeniliklerden biri “kadının insan hakları; kadın erkek eşitliği konusunda” bir

dersin ilköğretim, ortaöğretim ve yüksek öğrenim müfredatına konulmasını öngören hükmüdür.

2017 yılında kadına yönelik şiddetin ve kadın cinayetlerinin arttığı görülmüştür. Gerçek sayılar bilinmemekle beraber sadece basına, resmi belgelere yansıyan 409 kadın cinayeti işlenmiştir.

II. Yasama Sürecinde ve Uygulamada Kadınlara Karşı Ayrımcılık

Siyasette ve toplumsal yaşamın her alanında varlığını sürdüren erkek egemen zihniyet, yasama sürecinde kanun tasarısı veya teklifleri görüşülürken veya mevcut yasalar uygulanırken, yargılama sürecinde kadınların ayrımcılık yaşamalarına yol açmaktadır. Bu konuya **Medeni Kanun'dan** örnek vererek açıklık getirebiliriz.

1. Yasama sürecinde

Örnek: 2002 tarihli Medeni Kanunun uygulanmasına dair Yürürlük Kanunu Tasarısı TBMM görüşülürken 10. maddede değişiklik yapılmasına ilişkin verilen Önerge:

1996 yılında kurulan Medeni Kanun Tasarısını Hazırlama Komisyonu, Aile Hukuku bölümünü “eşlerarası eşitlik ilkesi” doğrultusunda yeniden düzenlerken, *yürürlükteki yasal mal rejimi olan mal ayrılığının değiştirilmesini oybirliği ile benimsenmiştir*. Komisyon, 1926 yılından beri uygulanmakta olan yasal mal rejiminin evlilik sona erdiğinde kadın eşi ekonomik açıdan mağdur ettiğine dikkat çekmiş ve bu mağduriyetin giderilmesi amacıyla eşit paylaşımaya dayanan bir yasal mal rejimi kabul etmiştir. Bu amaçla, Yürürlük Kanunu Tasarısı 10. maddesinde yeni mal rejiminin mevcut evlilikleri **evlilik tarihinden** itibaren kapsamasına yer verilmiştir.

Ancak Tasarının TBMM Genel Kurulu görüşmeleri sırasında bir milletvekili tarafından verilen değişiklik önergesi, kadın milletvekillerinin red oyuna karşın kabul edilmiş ve yeni yasal mal rejiminin 2002 öncesi mevcut evlilikleri Tasarıdaki gibi evlilik tarihinden değil, “*kanunun yürürlük tarihinden*” itibaren kapsamaması şeklinde yasalaşmıştır. Önerge hakkında konuşma yapan bir muhalefet partisi milletvekili “..*edinilmiş mallara katılımla ilgili yürürlük tarihini 1 Ocak 2002 tarihinden itibaren başlatırsanız, 15 milyonu aşkın evli kadınlarımızın geçmiş tüm haklarını ayaklar altına almış olursunuz.. buna Meclisimizin hakkının olmaması gerektiği düşüncesindeyim. Hükümet tasarısında olduğu gibi evlilik birliğinin kurulduğu andan itibaren uygulanmalıdır yasal mal rejimi; hükümeti de tekrar Tasarının altındaki imzalarına sahip çıkmaya davet ediyorum..*” demiştir.⁴⁰ Aynı milletvekili, daha sonra partisi iktidara geldiğinde Adalet Bakanı olmuştur, ama bu sözlerini yerine getirmesi gerektiğini unutmamıştır.

⁴⁰ https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_g_sd.birlesim_baslangic?P4=20083&P5=H&page1=8&page2=8

Ayrıca, Anayasa Mahkemesinin 27 Mayıs 2015 tarihli kararıyla “Resmi nikah olmadan dini nikah yapılmasını suç sayan TCK 230 md.si 5-6.fıkralarının iptal edilmiş olması, evlilik yaşı ve resmi nikah kurallarının yok sayılmasına neden olacaktır.

Nitekim, Nüfus Hizmetleri Kanununda yapılan son değişiklikle müftülere resmi nikah yetkisi verilmesi, kadınların kazanılmış haklarını kaybetmeye ve kadınların güvencesi olan Medeni Kanunun fiilen kaldırılmasına yol açacaktır. Müftülüklerle resmi nikah yetkisi **çok yönlü Anayasa ihlaline, Medeni Kanunun Yok Sayılmasına, Laik Hukukun Zedelenmesine ve Kadın ve Çocuk Haklarında** geriye gidişe yol açacak niteliktedir.

Nüfus Hizmetleri Kanununda yapılan diğer değişiklikle, Sağlık personelinin takibi dışında doğan çocukların nüfus kaydına **sözlü doğum bildirim** üzerine kaydedilmesi, soybağı ve miras hukuku açısından sorunlara yol açacak, çocuk yaşta anneliği ve zorla evlendirmeleri, çok eşliliği kamu denetiminden mahrum bırakacaktır.

Yasal hakların uygulanmasında kadınlara karşı ayrımcılık

Evlilik yaşı: 1 Ocak 2002 tarihinde yürürlüğe giren 4721 sayılı Medeni Kanununun 124. maddesinde evlilik yaşı, erkek ve kadın için eşit olarak onyediyi yaşın doldurulması olarak kabul edilmiştir. Olağanüstü evlilik yaşı hâkimden evlenmeye izin alınması koşuluyla onaltı yaşın doldurulmasına bağlanmıştır. Oysa, Türkiye'nin onayladığı BM Çocuk Hakları Sözleşmesine göre, 18 yaşına kadar her insan çocuktur. Ülkemizde temel sorunlardan biri kız çocukların erken yaşta evlendirilmesidir. Hacettepe Ü. Nüfus Etütleri Enstitüsü tarafından yapılan araştırmaya göre Türkiye’de yaklaşık 3 Milyon 500 bin “çocuk” “gelin” vardır. Çocuk yaşta evlilikler kadınlara karşı ayrımcılığın sürmesine yol açan çok yönlü bir toplumsal sorun haline gelmiştir.⁴¹ Bu durum, Medeni Kanununun evlilik yaşı hükmünün ihlal edildiğini, resmi nikah koşulunun yok sayıldığını göstermektedir. Bilindiği gibi, Diyanet İşleri Başkanlığının web sayfasında bulunan "kızlar 9, erkekler 12 yaşında buluğ çağına girer, buluğ çağına giren kişiler evlenebilir" şeklinde yer alan bir açıklama, 2018 Ocak ayının ilk günlerinde çok tartışma yaratmıştı. Ancak, anayasal bir kurum olan Diyanet İşleri Başkanlığı, görevlerini laiklik ilkesi, laik hukuk doğrultusunda yerine getirmesi gerekirken (AY md.136), bu yanlışlığı düzeltmek üzere bu defa da Medeni Kanunu yok sayarak evlilik yaşı konusunda bir açıklama yapmıştır. Bu açıklamada "Diyanet'in görüşü, bir kız 17, erkek 18 yaşından önce evlenmemeli” denilmiş, Medeni Kanuna değinilmemiştir.

Yasaların gözardı edilmesi, çok vahim kadın ve çocuk hakları ihlallerinin üstünün örtülmesine de neden olmaktadır. 2018 yılının ilk günlerinde, sadece bir hastanede (Küçükçekmece’de bulunan Kanuni Sultan Süleyman Eğitim ve Araştırma Hastanesi) yetkililerin, sadece 5 ayda, 15 yaşından küçük 115 çocuğun hamile olduğunun polise bildirmedeği ortaya çıkmıştı. TCK. 280. maddesi gereğince sağlık mensuplarının suçu bildirmemeleri suç oluşturur, soruşturulması gerekir. Savcılığın hastane başhekimini ve personeli hakkında soruşturma açılmasına izin talebinin valilik tarafından reddedilmiş olduğu haberi ise kamuoyunda büyük tepkilere yol açtı. Anayasa 41. madde gereğince çocukları istismardan korumak devletin görevidir. Türkiye’nin onayladığı Çocuk Hakları Sözleşmesine

⁴¹ **Moroğlu N./Serin F.**; Hukuki Açıdan “Çocuk” “Gelin”; 2014, s.12-16.

göre 18 yaşına kadar her insan çocuktur. Ama 115 çocuk hakları ihlali karşısında, olaya ilişkin TCK madde 279 kapsamındaki 'Kamu görevlisinin suçu bildirmemesi' eyleminden dolayı hastanede görevli sadece iki personel hakkında soruşturma açıldığı açıklandı. Bu çocukları hamile bırakan suçlular kimler, onlar hakkında araştırma, soruşturma başlatılacak mı? İstanbul Sözleşmesini dikkate alınması gerekmez mi?

2. Yargılama sürecinde ve yargı kararlarında kadınlara karşı ayrımcılık

2000'li yıllardan itibaren yasalarda yapılan değişikliklerle kadınlara karşı ayrımcılık içeren hükümler büyük ölçüde kaldırılmış olmasına rağmen, hak arama yolunda kadınların yaşadıkları sorunlar devam etmektedir. Nitekim kadına yönelik şiddet, kadın cinayetleri ve yargı kararları denildiği zaman ilk akla gelen failin cezasında yapılan iyi hal indirimidir. Mahkemelerin kadına şiddet konusundaki vicdanları yaralayan kararlarından biri de NÇ'nin 13 yaşındayken aralarında kamu görevlisi, esnaf, asker, okul müdürü, muhtarların olduğu bir grup tarafından yıllarca tecavüze maruz kalması karşısında failer hakkında iyi hal nedeniyle cezalarının indirilmesi kararı olmuştur. Yerel mahkemenin, NÇ ile ilgili olarak "*kendi rızası ile birlikte olduğu*" gerekçesine dayandırdığı kararını 8 yıllık bir hukuki sürecin ardından Yargıtay'ın onaması kamu vicdanını bir kez daha yaralamıştır. Buna benzer çok sayıda örnek vermek mümkündür.

Türkiye'nin, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinde⁴² dünyada en sorunlu ülkeler arasında yer alması karşısında önlemler alınması gerekirken, kadının kimliği, kişiliği ve haklarının yok sayıldığı bir dönemden geçiyoruz. 1990 yılında kadın sorunları konusunda politika üretmek, çözümler getirmek amacıyla kurulan Kadın Bakanlığının kaldırılması, yerine 2011 yılında Aile, Sosyal Politikalar Bakanlığının kurulması kadın-erkek eşitliğini gözardı eden zihniyetin bir sonucudur. Son yıllarda, **kadını sadece anne rolü ile sınırlayan, kadını BİREY olarak görmeyen** bir anlayış devletin her kademesinde sürekli dile getiriliyor. Bu bakış açısının, kamuoyunda "Boşanma Raporu"⁴³ olarak anılan bir meclis araştırması raporuna nasıl yansıdığına baktığımızda Raporda yer verilen önerilerle kadınların kazanılmış yasal haklarının nasıl geri alınacağına yol haritası çizildiğini görüyoruz.

Raporda, Toplumsal Cinsiyet Eşitliği politikaları yerine ailenin güçlendirilmesi esas alınmış, kadının güçlendirilmesine değinilmemiş ve kadının kazanılmış yasal hakları, adeta aile bütünlüğünü olumsuz etkileyen nedenler olarak kabul edilmiş ve kanunlarda bu yolda değişiklikler yapılması önerilmiştir.

Örneğin, TBMM Araştırma Komisyonu Raporundaki önerilerden biri: Yürürlükteki 6284 sayılı Kanuna göre, şiddet mağduruna *delil aranmaksızın* derhal koruma kararı verilmesi hükmünün; aile bütünlüğünü olumsuz etkilediği kabul edilmiş ve "şiddet mağduru hakkında koruma kararı verilmesi için *belge - delil zorunlu olsun ya da yasada altı ay olan koruma süresi kısaltılsın*" şeklinde yasa değişikliği önerisi getirilmiştir.

⁴² Dünya Ekonomik Forumu 2017 toplumsal cinsiyet eşitsizliği Raporuna göre 144 ülke arasında Türkiye 131.sıraya gerilemiştir.

⁴³6 Mayıs 2016 tarihinde Komisyon başkanı tarafından açıklanan , "Aile Bütünlüğünü Olumsuz Etkileyen Unsurlar İle Boşanma Olaylarının Araştırılması ve Aile Kurumunun Güçlendirilmesi İçin Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi TBMM Araştırması Komisyonu" Taslak Raporu <https://t24.com.tr/haber/bosanma-komisyonu-baskani-aile-butunlugune-dair-konular-bilimsel-veriler-isiginda-ortaya-konulmustur,341258> (erişim tarihi: 2 Ocak 2017) .

Ayrıca, söz konusu Raporda diğer bir öneri de çocukların, cinsel istismarcıyla/tecavüzcüyle evlendirilmesine, evlilik yaşının 15'in altına indirilmesine yöneliktir. Bilindiği gibi, bu konu 2016 Kasım ayında TCK 103. maddesinin Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmiş olan fıkralarının AYM kararı gereğince yeniden düzenlenmesi sırasında TBMM gündemine getirilmiştir. İktidar partisinden altı milletvekilinin verdiği ÖNERGE ile geçici maddeye eklenmesini istedikleri fıkra kadın kuruluşlarının yoğun tepkisi üzerine geri çekilmiştir. Çocuk tecavüzlerine evlilik adı altında meşruiyet kazandırmaya, Medeni Kanunun evlilik yaşı hükmünü gözardı etmeye, çocuklara tecavüzcüler ile evlendirme zorunluluğu getirilmeye yönelik olan Önerge çok tepki çekmişti. Kanımca yasama sürecinde iktidarın kadına, kız çocuklarına yönelik bakış açısını görmek için söz konusu önerge metnine bakmak yeterlidir: "*Cebir, tehdit, hile veya iradeyi etkileyen başka bir neden olmaksızın 16/11/2016 tarihine kadar işlenen cinsel istismar suçunda, mağdurla failin evlenmesi durumunda, Ceza Muhakemesi Kanununun 231 inci maddesindeki koşullara bakılmaksızın hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına, hüküm verilmiş ise cezanın infazının ertelenmesine karar verilir. Zamanaşımı süresi içinde evliliğin, failin kusuruyla sona ermesi halinde fail hakkındaki hüküm açıklanır veya cezanın infazına devam olunur. Bu fıkra uyarınca fail hakkında hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına veya cezanın infazının ertelenmesine karar verilmesi durumunda, suça azmettiren veya işlenişine yardım edenler hakkında kamu davasının düşmesine veya infazın ortadan kaldırılmasına karar verilir.*"

Sonuç olarak, ülkemizde toplumsal cinsiyet eşitliği zihniyetinin yerleştirilmesi için eğitim başta olmak üzere çok yönlü planlı çalışmalar yapılmasına ihtiyaç vardır. Hukuki boyutuna baktığımızda, yasalarda eşit haklar tanınmış olsa da kadınların hak arama ve yargı sürecinde karşılaştıkları ayrımcılık, erkek egemen bakış açısından kaynaklanmaktadır. Bu nedenle, hakim, savcı, avukat başta olmak üzere yasaları uygulama konumunda görev yapacak kişilerin hukuk eğitimi sırasında ve staj eğitimlerinde kadının insan hakları konusunda bilgilendirilmeleri sorunun çözümünde önemli katkı sağlayacaktır.

Kadın hukukuna ilişkin ders içeriğinin bir özetini yansıtmak amacıyla kaleme alınan bu yazıda içerik hakkında özet bilgi verilmiştir. Hak arama sürecindeki özenli uygulamalar, kadınların hukuka, adalete güvenini artıracaktır. Kadın erkek eşitliği, bir demokrasi meselesidir. Bu nedenle, demokratikleşme ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerine⁴⁴ ulaşılması için toplumsal cinsiyet eşitliğinin yaşamın her alanında yerleştirilmesi gerekir.

“Kadınlarını geri bırakan toplumlar geri kalmaya mahkumdur...” Mustafa Kemal Atatürk, 1928

⁴⁴ Eylül 2015'de yapılan **BM Zirvesinde** 193 üye ülkenin oybirliği ile kabul ettiği daha sürdürülebilir, yaşanabilir, eşit bir dünya oluşturmak üzere **2030 yılına kadar erişilmesi öngörülen Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri için bkz.** <http://www.un.org/sustainabledevelopment/sustainable-development-goals/>

Kaynakça

Acar Feride; *Kadınların İnsan Hakları: Uluslararası Yükümlülükler*, 20. Yüzyılın Sonunda Kadınlar ve Gelecek Konferansı (editör: Oya Çitçi) Ankara, 1998,

Arın Tülay, *İktisat Kuramının Kadın Sorununa Bakışı*, Türkiye’de Kadın Olgusu, yayına haz. Necla Arat, İstanbul 1995

Aykor Gül, *Uluslararası Düzeyde Kadın Sorunu ve Türkiye*, Türkiye’de Kadın Olmak, yayına haz. Necla Arat, İstanbul 1996.

Berktaş Fatmagül, *Kadınların İnsan Haklarının Gelişimi ve Türkiye*, Sivil Toplum ve Demokrasi Konferansı Yazıları no 7, 2004.

Centel Tankut, “*Kıdem Tazminatında Olumlu Ayrımcılık*”; SİCİL İş Hukuku Dergisi, 2009

Çakır Serpil, *Osmanlı Kadın Hareketi*, Metis yay.; İstanbul 1994.

Doğru Osman, *Anayasa ile Karşılaştırmalı İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Mahkeme İçtüzüğü*, XII Levha, 2016

Gemalmaz Semih, *Ulusalüstü İnsan Hakları Hukuku Belgeleri Cilt 2*, Legal yay.; İstanbul, 2011. <http://law.yeditepe.edu.tr/akademik-2/lisans/ders-icerikleri/> (erişim tarihi: 5 Aralık 2016).

Göğüş Zeynep, *Kadınlar Olmadan Asla*, Sabah Kitapları, İstanbul 1998.

Gözübüyük Şeref/ Gölcüklü Feyyaz, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması*, Turhan Kitabevi, 10. Bası, Ankara 2013;

Koray Meryem, *Kadın – Siyaset – Kota*, Türkiye’de Kadın Olgusu, yayına haz. Necla Arat, İstanbul 1995

Menzel Birgit, *Frauen- und Menschenrechte*, Frankfurt 1994.

Moroğlu N./Serin F.; Hukuki Açından “Çocuk” “Gelin”; 2014, s.12-16.

Moroğlu Nazan, *Kadının Kimlik Sorunu Kadının Soyadı*, <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2012-99-1159> (erişim tarihi: 12.12.2016).

Moroğlu N., *Uluslararası Belgelerde Kadın Erkek Eşitliği*, İstanbul Barosu yayını, 2005.

Moroğlu Nazan, *Kadın ve Yurttaş Hakları*, Çağdaşlık ve Yurttaşlık Bilinci, Cumhuriyet kitap, 2008

Moroğlu Nazan, *Türkiye Barolar Birliği Kadın Hukuku Komisyonu (TÜBAKKOM)*, İstanbul 2000.

Moroğlu N., *Kadının İnsan Hakları Sözleşmesi*, XII Levha Yayını, İstanbul, 2009.

Moroğlu N., *1. Kadın Avukatlar Kurultayı*, TBB yayını, Ankara 2012.

Moralioğlu Aylin, *İstanbul Barosu Kadın Hakları 8 Mart 2015 Özel Bülteni*,

Oral Zeynep, *Kadın Olmak*, Cumhuriyet Kitapları, 23. Bası, İstanbul 2010.

Özdamar Demet; *Cedaw Sözleşmesi*, Ankara 2009, s.116; <http://indicators.ohchr.org/> (erişim 23.12.2016)

Pekin Eylem Platformu ve Deklarasyonu md. 14, Ankara 1996, T.C. Başbakanlık KSGM yayını.

PLATON, *Devlet*, (Çeviri: S. Eyüboğlu, A. Cimcoz), 8.Basım, İstanbul, 1995.

Tuskan Alisbah Aydeniz, Kadın Hakları Mevzuatı, İstanbul Barosu yayını, 2013.

Türkiye’de Kadının Durumu; TC Başbakanlık KSGM yayını, Ankara 1998.

<http://www.un.org/womenwatch/daw/beijing/platform/human.htm> (erişim tarihi: 21 Aralık 2016).

<http://www.un.org/sustainabledevelopment/sustainable-development-goals/> (Erişim 26.12.2016)

<http://www2.ohchr.org/english/bodies/cedaw/index.htm> (erişim 23.12.2016).

İhtiyari Protokol: <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/OPCEDAW.aspx> (erişim 23.12.2016).

http://kasaum.ankara.edu.tr/files/2013/02/CedawTR_6-gozden-gecirme-golge-rapor.pdf

<http://indicators.ohchr.org/> (erişim 23.12.2016)

https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/belge/uluslararasi_belgeler/ayrimcilik/CEDAW/CEDAW_ictihadi/CEDAW%20Komitesi%20Rahime%20Kayhan%20ve%20T%C3%BCrkiye%20Karar%C4%B1.pdf (erişim tarihi 24.12.2016).

[https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/belge/uluslararasi_belgeler/ayrimcilik/CEDAW/CEDAW_ictihadi/CEDAW%20Komitesi%20RKB%20v%20T%C3%BCrkiye%20Karar%C4%B1%20\(eng\).pdf](https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/belge/uluslararasi_belgeler/ayrimcilik/CEDAW/CEDAW_ictihadi/CEDAW%20Komitesi%20RKB%20v%20T%C3%BCrkiye%20Karar%C4%B1%20(eng).pdf) (Erişim Tarihi: 24.12.2016)

<http://kadininstatusu.gov.tr/kaynak/ulusarasi-belgelerkuruluslar/uluslararasi-belgeler> (erişim tarihi:25.12.2016)

http://kadininstatusu.aile.gov.tr/data/542a93c6369dc31550b3ac41/GREVIO%20ANKET_T%C3%9CRK%C3%87E.pdf (erişim tarihi: 25.12.2016)

https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_g_sd.birlesim_baslangic?P4=20083&P5=H&page1=8&page2=8

* Yeditepe Ü. Hukuk F. Dergisinde yayımlanan bu yazıya günler gelişmeler eklenmiştir.

Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri

Eylül 2015'de yapılan **BM Zirvesinde** 193 üye ülkenin oybirliği ile kabul ettiği daha sürdürülebilir, yaşanabilir, eşit bir dünya oluşturmak üzere **2030 yılına kadar** erişilmesi öngörülen **Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri** :

Hedef 1. Her tür yoksulluğu, nerede olursa olsun sona erdirmek

Hedef 2. Açlığı bitirmek, gıda güvenliğini sağlamak, beslenme imkanlarını geliştirmek ve sürdürülebilir tarımı desteklemek

Hedef 3. İnsanların sağlıklı bir yaşam sürmelerini ve herkesin her yaşta refahını sağlamak

Hedef 4. Herkesi kapsayan ve herkese eşit derecede kaliteli eğitim sağlamak ve herkese yaşam boyu eğitim imkanı tanımak

Hedef 5. **Toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak ve kadınların ve kız çocuklarının toplumsal konumlarını güçlendirmek**

Hedef 6. Herkes için suya erişimi ve suyun ve hijyenin sürdürülebilir yönetimini garanti altına almak

Hedef 7. Herkes için erişilebilir, güvenilir, sürdürülebilir modern enerji sağlamak

Hedef 8. Sürdürülebilir ve kapsayıcı ekonomik kalkınmayı sağlamak, tam ve üretici istihdamı ve insan onuruna yakışır işleri sağlamak

Hedef 9. Dayanıklı altyapı inşa etmek, sürdürülebilir ve kapsayıcı sanayileşmeyi ve yeni buluşları teşvik etmek

Hedef 10. Ülkelerin içinde ve aralarındaki eşitsizlikleri azaltmak

Hedef 11. Kentleri ve insan yerleşim yerlerini herkesi kucaklayan, güvenli, güçlü ve sürdürülebilir kılmak

Hedef 12. Sürdürülebilir tüketimi ve üretimi sağlamak

Hedef 13. İklim değişikliği ve etkileri ile mücadele için acil olarak adım atmak

Hedef 14. Okyanusları, denizleri ve deniz kaynaklarını sürdürülebilir kalkınma için korumak ve sürdürülebilir şekilde kullanmak

Hedef 15. Karasal ekosistemleri korumak, iyileştirmek ve sürdürülebilir kullanımını sağlamak, ormanların sürdürülebilir kullanımını sağlamak, çölleşme ile mücadele etmek, toprakların verimlilik ve biyoçeşitlik kaybını durdurmak ve dönüştürmek

Hedef 16. Sürdürülebilir kalkınma için barışçıl ve herkesi kucaklayan toplumları teşvik etmek, herkesin adalete erişimini sağlamak, her seviyede etkin, hesap verebilir ve kucaklayıcı kurumlar inşa etmek

Hedef 17. Sürdürülebilir kalkınma için küresel ortaklığın uygulama araçlarını güçlendirmek ve küresel ortaklığı yeniden canlandırmak

Hedef 5. Toplumsal Cinsiyet eşitliğinin sağlanması ve tüm kadın ve kız çocuklarının güçlenmesi

5.1 Her yerde kadınlara ve kız çocuklarına karşı her türlü ayrımcılığı bitirmek

5.2 İnsan kaçakçılığı, cinsel ve diğer istismarlar dahil, kamu ve özel alanlarda tüm kadınlara ve kız çocuklarına karşı şiddetin her türünü yok etmek

5.3 Çocuk, erken ve zorla evlilikler dahil tüm zararlı uygulamaları ortadan kaldırmak.

5.4 Kamu hizmetleri hükümleri, altyapı ve sosyal koruma politikaları ile, milli değerlere uygun olduğu şekilde, ev ve aile içinde sorumlulukların paylaşılmasını teşvik ederek ücretsiz bakıcılık ve ev işlerini [iş/çalışma olarak] tanımak ve değer vermek

5.5 Politik, ekonomik ve kamuda karar alma mekanizmalarının her seviyesinde kadınlara tam ve etkili katılım ile eşit liderlik fırsatları sağlamak

5.6 Uluslararası Nüfus ve Kalkınma Konferansı Eylem Programı ve Pekin Eylem Platformu ile bunların incelenmesi konferanslarının sonuç belgeleri uyarınca, üzerinde anlaşıldığı üzere, cinsellik ve üreme konusunda sağlık hizmetlerine ve üreme haklarına evrensel erişim sağlamak

5.a Ulusal yasalara uygun olarak, ekonomik kaynaklar ile, toprak ve diğer mülkler üzerinde sahiyiet ve kontrol hakkına, finansal hizmetlere, miras ve doğal kaynaklara erişimde kadınlara eşit haklar sağlamak üzere reformlar yapmak

5.b Kadınların güçlenmesini teşvik etmek için yardımcı teknolojinin, özellikle bilişim ve iletişim teknolojilerinin, kullanımını geliştirmek.

5.c Toplumsal Cinsiyet eşitliği ile tüm kadınların ve kız çocuklarının güçlenmesini her seviyede teşvik etmek için sağlam politikalar ve uygulanabilir yasalar kabul edip bunları güçlendirmek

NOT: "Hedef 5: Toplumsal Cinsiyet Eşitliği'ne Erişmek ve Kadınlar ve Kız Çocukları'nın Güçlendirilmesi" bizlerin önümüzdeki 15 sene içerisinde çalışmalarımızı güçlendiren ve destekleyen önemli bir araç olacak.

Her hedefin alt hedefi olarak yer alması da, Siyasi Deklarasyonda "İnsanların potansiyelinin tümüne ve sürdürülebilir kalkınmaya erişilmesi insanlığın yarısının tüm insan haklarından ve fırsatlardan alıkonulması ile mümkün olmayacaktır" (*Paragraf 20 - The achievement of full human potential and of sustainable development is not possible if one half of humanity continues to be denied its full human rights and opportunities*) denilerek toplumsal cinsiyet eşitliğinin ve kadınların insan haklarının bu hedeflerin gerçekleştirilmesindeki önemi tekrar vurgulandı.

(BM Zirvesinde toplumsal cinsiyet eşitliğiyle ilgili değinilen yukarıdaki sözler, bize Atatürk'ün yaklaşık 90 yıl önce kadınlar ile ilgili sözlerini bir kez daha hatırlatıyor: "Bir toplum, bir millet erkek ve kadın denilen iki cins insandan meydana gelir. Mümkün müdür ki, bir toplumun yarısı topraklara zincirlerle bağlı kaldıkça, diğer kısmı göklere yükselebilir!")

ISSN: 1303-4650

YEDİTEPE ÜNİVERSİTESİ HUKUK FAKÜLTESİ DERGİSİ

JOURNAL OF YEDİTEPE UNIVERSITY
FACULTY OF LAW

XIII/1

ÖZEL SAYI:

YEDİTEPE ÜNİVERSİTESİ HUKUK FAKÜLTESİ'NİN KURULUŞUNUN
20. YILI ARMAĞANI
CİLT: I

SPECIAL ISSUE:

FESTSCHRIFT FOR THE 20TH ANNIVERSARY
OF THE FOUNDING OF THE YEDİTEPE UNIVERSITY FACULTY OF LAW
VOL: I

Yılda iki sayı yayımlanan hakemli dergi
This Journal is a peer reviewed journal published twice a year.

Cilt: XIII, Sayı: 1
Vol. XIII, No. 1
Yıl / Year: 2016

YEDİTEPE ÜNİVERSİTESİ